

Kulturen mellem kyst og land

Kulturarvens mønstre i landskabet

I Stygge Krumpens fodspor

By- og købstadskultur

Landsbyer og hovedgårde

Kystkulturen

Hjørring
kulturarvskommune 2006 / 07

Forsidefotos:

Børglum Kloster
Voldstedet ved Asdal
Vrejlev Kloster

'I Stygge Krumpens fodspor' er andet delprojekt i grundrapportering fra Hjørring Kommunes kulturarvsprojekt: *Kulturen mellem kyst og land*. Kulturarvsstyrelsen og RealDania har støttet kulturarvs-kommuneprojektet, der har forløbet i perioden foråret 2006 til efteråret 2007.

Mariager Kirke. Gravsten over Stygge Krumpen

INDLEDNING

Børglum Kloster står som et af de mest centrale og indlysende kulturmiljøer i Hjørring Kommune hvad angår symbolværdi, identitet og oplevelse af fælleseje. Titlen på dette delprojekt om middelalderens kulturspor er: "I Stygge Krumpens fodspor". Stygge Krumpen skal i denne forbindelse mere billedligt opfattes som symbol på middelalderens kulturhistorie med Børglum Kloster som et magtcentrum i middelalderen med stor indflydelse, ikke alene i Vendsyssel. Ofte var bispem for Børglum Stift centralt placeret som medlem af Rigets råd, og derved med til at præge landets udvikling og historie.

Middelalderen er tiden, hvor Danmark får del i de kulturelle strømninger i Europa. Det tager især fart efter begyndelsen af 1200-årene, da unge danske adelsfolk begynder at studere i Paris.

I rapporten lægges vægt på de to klostre som udvalgte kulturmiljøer, en beskrivelse af disse samt en beskrivelse af kirkerne og voldstederne som nogle af de meget synlige og fortællende spor fra middelalderen. En stor udfordring i forbindelse med at inddrage middelalderens kulturarv i formidling, som støttepunkter for turisme og friluftsliv og i henseende til identitet

og oplevelsesøkonomi mv., er den ofte reducerede adgang til disse kulturmiljøer. Dette gælder ikke mindst kirkerne. Derfor bliver formidlingen af historierne ekstra vigtige. Med det anlagte fokus lægges der også op til, at der i et senere arbejde kan bygges videre mht. beskrivelsen af kulturmiljøer og den fortællerværdi, der knyttes hertil.

Læsevejledning

I delprojekt 2 fokuseres på middelalderens kulturarv og spor samt de fortællinger, der kan gøre middelalderen levende. I delprojektet gives et bud på forskellige kulturmiljøer, der bør være opmærksomhed omkring i den kommunale planlægning. Disse kulturmiljøer kan bruges som afsæt for produktudvikling inden for oplevelsesøkonomi: Fortællinger fra kulturhistorien på besøgsmaal, støttepunkter i landskabet, beskrivelse af ture, brochurer med stiforløb som forbinder lokaliteter med relation til "den fælles historie" om middelalderen. Delprojekt 2 må ikke læses som en historisk afhandling. Vægtningen i projektet er fortællingen, myten og overleveringerne fra en svunden tid - disse giver os et interessant billede af menneskers liv og tro i middelalderens Vendsyssel.

Kalkmaleri fra Vrå kirke.

En biskop med en nøgen kvinde på vej til helvede

I STYGGE KRUMPENS FODSPOR

Fortællingerne om Stygge Krumpen giver et farverigt indblik i middelalderens Vendsyssel, hvor landsdelen var rigets centrum. Med Stygge Krumpen som central figur formidles en vigtig egnshistorie og kilde til en fælles identitet. De tilknyttede historier bærer et potentiale for at give middelalderen nyt liv i sammenhæng med de synlige spor i landskabet såsom klostre, kirker, hovedgårde og voldsteder fra middelalderens Vendsyssel.

Med afsæt i litteraturen har flere forfattere arbejdet med historier og myter i relation til Børglum Kloster. Klosteret har altid, med sin meget karakteristiske placering i landskabet og relativt tillukkede bygninger, været markant og synligt. Og har måske derfor også tiltalt fantasien og fortællekunsten, som ofte tilfører nye nuancer og lægger mindre vægt på autenticitet og detaljer.

H.C. Andersens fortælling: *Bispen på Børglum og hans Frænde* har biskop Oluf Glob (1252-60) som hovedperson. Den beretter om bispen, der i 1260 bliver dræbt af sin brorsøn Jens Glob foran alteret i Hvidbjerg Kirke.

Inspirationen stammer fra beretningen om en familiefejde, der dog først er nedskrevet næsten 350 år efter, at den fandt sted. I den folkelige overlevering, hvor børglumbisperne har et dårligt rygte, er det især Tyge Klerk (1328-44), som er den faktiske genstand. Det er ham, der røver to nordtyske handelsskibe, der strander ved Vendsyssels vestkyst.

Historien om Stygge Krumpen og hans onkel Niels Stygge Rosencrantz fortælles ofte som et symbol på den katolske kirke og dens indflydelse i den sidste del af middelalderen. Meget ofte uden den helt store historiske sandhedsværdi, idet fortællerværdien knyttes an på forfatterinden Thit Jensens historiske roman *Stygge Krumpen* fra 1936. Stygge Krumpen er den sidste biskop på Børglum Kloster i den katolske tid. Samtidig er han måske også den mest farverige – set med eftertidens øjne. Derfor fremstår han som symbol for middelalderen. Ikke mindst i kraft af den beskrivelse, Christian d. 3. fremlægger i sit anklageskrift under processen mod Stygge Krumpen ved Reformationen.

Som forståelsesramme for historierne om Stygge Krumpen er det relevant at fremhæve, at det at være bisp i middelalderen har været en ganske anden og langt mere offensiv stilling end i vore dage. De personer, der fik embedet som bisper, var ikke verdensfjerne asketer, der studerer religiøse skrifter. Først og fremmest var de administratorer med praktisk håndelag, der idelig værnede om institutionen og dens gods i et samfund, hvor våbenmagt ofte førte det afgørende ord. For mange bisp var embedet opfyldelsen af en verdslig drøm om magt, rigdom og indflydelse. Langt de fleste var af ædel og ridderlig slægt. Således har mange af bisperne – herunder også dem fra Vendel Stift (Børglum Kloster) – været medlem af Rigets råd – ”datidens svar på Folketinget” – og med stor iver deltaget i det internationale magtpolitiske spil.

Ved middelalderens slutning, beskæftigede bisperne sig således meget med stiftets økonomiske formåen og inddrivelse af tiende. De formidlede lån til såvel konger som adelsmænd – og når lånene ikke kunne betales tilbage, så blev jordtilliggende og gårde overtaget. Dette førte til velstand og forbedrede vilkår for stifter og klostre.

Børglum Kloster set fra syd - området, hvor bispegården har ligget

Poul Helgesen siger om Niels Stygge Rosenkrantz's død i 1533 således: "Han var i sit liv og gerning mere optaget af verden end af Gud".

2.1 Bispesædet i Børglum

I samarbejde med ærkebiskoppen af Hamburg-Bremen, Adelbert, oprettede den danske konge Svend Estridsen tre nye stifter i Nørrejylland omkring 1060: Århus, Viborg og Børglum. Det nye Vendsyssel stift kom til at omfatte Vendsyssel, Thy syssel med Hanherred, samt Mors som egentlig var en del af Salling syssel. En del kilder placerer det nordenfjordske bispesæde andre steder end i Børglum de første ca. 70 år, men i den så-

Biskoppens embede eller myndighed var i kirkelig henseende tredelt:

Potestas ordinis. Eneste med retten til at foretage alle syv helligesakramenter: gudstjenester, sakramenteuddeling, præstevielser osv. samt eneste med ret til indvielse af kirker og kirkegårde, altre, inventar, klokker, salve og olie.

Potestas magisterii. Apostlenes Lære, dvs. undervise, missionere, afgøre trosspørgsmål, være læreanstalt.

Potestas iurisdictionis. Forvaltningen af den kirkelige ret (kanoniske ret jf. romerretten).

Inden for hvert stift havde den enkelte bisp (biskop) således fuldkommen myndighed i alle kirkelige anliggender. Når han først var valgt, kunne han ansætte og afskedige præster, dømme i moralske anliggender og tilrettelægge stiftets økonomi. I mange perioder af historien er kirkens gods betragtet som len, dvs. at bisperne agerer på samme måde som de af kongen udnævnte lensmænd. Talrige eksempler vidner om, at de optræder med militært opbud ganske på linie med verdslige stormænd.

kaldte Florensliste, som er en liste, der findes i Firenze, over alle stifter i de vestlige kirkeprovinser, nævnes Børglum bispesæde. Florenslisten blev færdiggjort og nedskrevet 1122, men den del der omhandler de nordiske stifter menes at være lavet før 1104, derfor må det være en rimelig antagelse, at det nordenfjordske bispesæde blev oprettet i Børglum 1060.

I det område, hvor bispegården med tilhørende stifts-administration har ligget, er der kun bevaret et enkelt synligt minde om den omfattende bebyggelse, der var her på marken i Børglums storhedstid. Det er en stor granitsten, der på smukkeste vis har fået lov til at overleve. Efter en lokal overlevering skal stenen have stået på gårdspladsen til en af de store gårde, der lå ved bispegården.

2.2 Bisperne på Børglum

I det middelalderlige Børglum var det bispernes opgave at sørge for, at stiftets økonomiske grundlag var i orden, hvorimod det var klostrets kannikker, der stod for at praktisere kristendommens forkyndelse og for driften af hospitaler, skole og fattigvæsen. Rollen som økonomiansvarlige har medvirket til den opfattelse, at størstedelen af børglumbisperne var skrupelløse og hårdhændede pengepugere. Men i virkeligheden var de fleste af dem embedsmænd, der hverken var værre eller bedre end landets øvrige biskopper eller for den sags skyld adelsmændene på den tid.

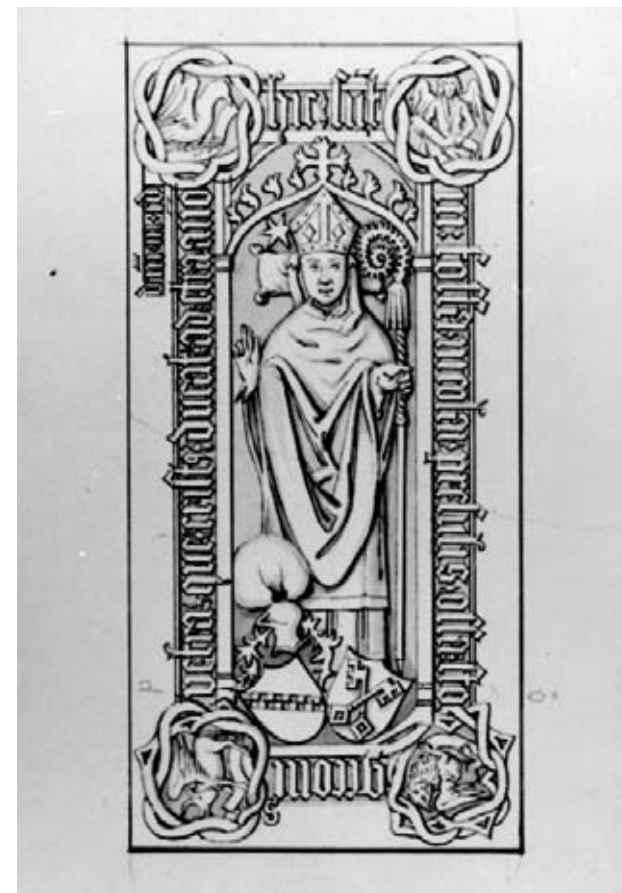
Fleere af børglumbisperne har i perioder opholdt sig på nogle af de store gårde, som f.eks. Sejlstrup slot, Voergård og Sæbygård, der hørte under bispesædet, og det kan skyldes, at der måske ikke har været den store luksuriøse bispegård ved Børglum i senmiddelalderen.

Ud af den lange bisperække er der specielt fire, der mere eller mindre fortjent, har medvirket til at tegne et meget dramatisk billede af børglumbisperne, og det er Oluf Glob, Tyge Klerk, Niels Stygge Rosenkrantz og ikke mindst Stygge Krumpen. I det følgende ser vi nærmere på de to sidste i rækken.

Niels Stygge Rosenkrantz 1486-1519

Niels blev allerede som 23-årig valgt til abbed på Børglum Kloster, og 8 år efter udnævner domkapitlet ham til biskop. Han må have været en begavelse ud over det almindelige med den lynkarriere, han skabte sig, og han har formodentlig været både en dygtig klosterleder og biskop. Men takket være Poul Helgesen, den noget rabiate prædikant, bliver Niels ofte fremstillet som en

Biskop Niels Stygge Rosenkrantz's gravsten er nu indmuret i kirkens nordvæg. Den latinske rimede indskrift lyder i oversættelse: "Her ligger under stene Niels Stygges gamle bene, dem Christus fred forlene"

ynkelig og latterlig person. Om Niels Stygge skriver Helgesen blandt andet: "Hele sit liv lige til sin alderdom tilbragte han med spil og leg, kåde løjer, kort, terninger og med at dreje pile; visse ikke biskoppelige sysler." Det fortælles også, at der i bisp Niels' tid var både gøglere og prostituerede på stiftets lønningsliste. Meget kan der siges om Niels, men han manglede ikke livsmød: I en alder af 78 år, samme år som han dør, får han Frederik 1. til at love sig Børglum bispestol, hvis han overlever sin 43-årige nevø, Stygge Krumpen, som var biskop på den tid.

2.3 Stygge Krumpen – fortællinger fra en egn

Det vides ikke med sikkerhed, hvilket år Stygge Krumpen er født, men det menes at være ca. 1485; og han fødes på Skøttrup hovedgård¹. Hans far er Jørgen Krumpen, og hans mor er Anne Rosenkrantz. Begge ud af indflydelsesrige adelslægter. Hans mor er søster til Niels Stygge Rosenkrantz, provst 1478-87 og biskop 1487-1519 (Børglum).

Stygge Krumpen bliver omkring 1504 optaget på universitet i København og opnår efter 3 år at blive baccalaureus artium (en lav akademisk grad). I 1507 immatrikuleres han ved universitetet i Greifswald. Året efter bliver han magister. 1514 bliver han af den nye kong Christian 2. ansat i Kancelliet og får titlen kongelig sekretær. Der arbejder han i 5 år med bl.a. sager vedrørende Vendsyssel og kongens økonomiske dispositioner til den kommende krig mod Sverige.

For hans fortjenester for kong Christian 2. bliver han udnævnt til sognepræst (præsentsats) ved Tranebjerg kirke på Samsø. Dette hverv passer han sammen med embedet i Kancelliet. Som andre sidehverv bliver han landprovst i Vendsyssel, kannik i Århus og forstander for Helligåndshospitalet i Århus. Da det ikke er muligt for ham at passe arbejdet i Kancelliet og de forskellige gejstlige hverv, opnår han pavens tilladelse til at slippe

.....

1. Gården hedder i dag Trudsholm og ligger lidt nord for Havndal, mellem Randers og Hadsund.

Stygge Krumpen havde betalt paven 66 2/3 gylden for sin udnævnelse. Til sammenligning fik en udlært møntsvend 1 gylden om ugen i løn i 1540. Der var således tale om et ret anseeligt beløb, som i den tids prosaiske stil kaldes for Commune servitium (almindelig drikkepenge) – en standardtakst for pavelig anerkendelse som biskop.

for at residere i embederne og i stedet for lade dem passe af vikarer. Dengang en normal praksis, der var med til at sikre alle et økonomisk udbytte.

Gennem sin tidligere ansættelse som kongelig sekretær har Stygge Krumpen et indgående kendskab til kong Christian 2. Efter udpegningen til biskop fortsætter det gode samarbejde; og de har mange tjenester at takke hinanden for. I foråret 1521 fremlægger Christian 2. en ny lov om strandinger og vragretten. Denne lov er tiltænkt at beskytte de danske og udenlandske skibe, der lider skibbrud på og langs kysten. Indtil da har lensmænd og bisper haft "strandret" til at sikre sig ilanddrøvet gods. Stygge Krumpen er imod lovforslaget.

Denne nye lov og en ny kirkelov, hvor Christian 2. forsøger at hjælpe den katolske kirke tilbage på rette vej med mindre fokus på det verdslige liv og mere fokus på det religiøse indhold, betyder, at forholdet mellem konge og biskop hurtigt bliver dårligt. I det endelige udkast til loven fastslås det, at kirkens folk ikke længere må købe jord eller ejendomme. Gaver til kirken må kun være penge, guld eller sølv. Kongen forsøger dermed at begrænse kirkens indflydelse som jordbesidder². Rigsrådet fjerner dog disse bestemmelser, men tilbage står, at det er tydeliggjort, at bispernes og kirkens position ikke er uangribelig, og at deres verdslige magt og indflydelse er for stor betragtet med kongens øjne. Tæt under jul i året 1522 samles en række af Jyllands

.....

2. Den katolske kirke, bisper og klostre ejer på dette tidspunkt ca. 40 % af det danske land og adelen knap 40 %. De resterende 20-25 % ejes af kongen og af selvejerbønder.

Stygge Krumpen argumenterede over for Christian 2. med, "at der ikke i bibelen står noget om, at det er umoralsk at plyndre skibbrudne". Kongen svarede bisp: "Har I da ikke læst i bibelen: Du skal ikke stjele og myrde?". Rasende måtte Stygge Krumpen acceptere kongens modargument og lovens ikrafttræden.

mest indflydelsesrige mænd i Viborg for at drøfte, hvordan problemet med "den farlige og magtbegærlige konge" kan løses. Mødet i Viborg bliver det sidste af en række hemmelige møder om dette emne.

Det slutter med, at biskop Stygge Krumpen og provst Niels Stygge Rosenkrantz fra Børglum, biskop Ivar Munk fra Ribe, biskop Jørgen Friis fra Viborg, landsdommer Mogens Munk samt adelsmændene Predbjørn Podebusk, Tyge Krabbe, Joakim Lykke og Peder Lykke underskriver et brev, hvori de åbent anklager kong Christian 2. for at have begået overgreb mod kirker og at ville tage rigsråderne "ved deres hals"³.

For sin indsats forlener Frederik 1. Stygge Krumpen med Aastrup, Hjørring købstad og Øland-Vig i Thy. Han hjælper Stygge Krumpen og Niels Stygge Rosenkrantz med at få henlagt Antonius Fürstenberg-sagen og tildeler Sæby, der er Stygge Krumpens vigtigste handels- og søfartsby, købstadsprivilegier den 10. august 1524.

Den afsatte Christian 2. sejler med en flåde til Norge og forsøger at tilkæmpe sig magten i 1531-32. Christian 2. prøver trods det erklærede uvenskab at overtale Stygge til at slutte sig til sig. Stygge er realist og satser på det sikre: Frederik 1. og hans mænd, deriblandt rigsråd. Otte Krumpen, Stygge Krumpens bror, fanger Christian 2. og indsætter ham på Sønderborg Slot.

.....

3. En henvisning til det stockholmske blodbad, hvor Christian 2. får halshugget en stor af den svenske adel og kirkeledelse.

I april 1533 dør kong Frederik 1. Ved rigsrådets samling i sommeren 1533 er Stygge Krumpen et af dets 50 medlemmer. Han ønsker at genoprette den gamle kirkes magt og glans. Resultatet af forhandlingerne bliver, at den danske katolske kirke fortsætter som uafhængig af pavemagten i Rom, at kirken underlægges et fornyet og øget bispestyre, og at valget af ny konge udsættes til sommeren 1534. Dette sidste er for at undgå at vælge hertug Christian, Frederik 1.s ældste søn, som konge, da han er overbevist lutheraner.

Stygge Krumpen blev den sidste biskop af Børglum. Ved Reformationen blev han, som landets øvrige biskopper, fængslet af den lutheranske Christian 3. Ret-

færdigvis må vi sige, at det stort set er kongens anklageskrift, der har dannet grundlag for Stygges eftermæle – hele forsvarsdelen er fjernet fra retsarkiverne. Der er næsten ikke den ting, Stygge ikke bliver anklaget for; blandt andet hor og blodskam i et påstået forhold til Elsebeth Gyldenstjerne, som var hans slægtning. Hele sandheden kender vi ikke, men vi ved, at Elsebeth 1518 lod sig skille fra Bonde Due, der efterfølgende chikanerede hende på alle mulige måder. Om Elsebeth var Stygges elskerinde, eller han blot hjalp hende mod den voldelige eksmand, vides ikke.

I august 1536 fængsles de danske biskopper. Stygge Krumpen bliver indhentet af nemesi, da han anbrin-

ges på det Sønderborg Slot, hvor også Christian 2. er i fængsel. Han er nu en simpel fange, der har god tid til at overveje sin situation. Han bider i 1542 sin stolthed i sig og underskriver et forpligtelsesbrev, hvori han anerkender det skete (kongens overtagelse af den katolske kirkes gods) og den nye læres indførelse (reformationen). Elleve herremænd må underskrive en kaution, før Stygge Krumpen kan forlade Sønderborg Slot. Januar 1543 udnævner Christian 3. Stygge Krumpen til lensmand på Asmild Kloster og dets tilliggende jorder. Han lever ensomt, knækket og ydmyget, men alligevel er han fortsat stridbar og egenrådighed. Han dør den 21. januar 1551 og bliver begravet i Mariager klosterkirke, hvor slægten Krumpen har sin familiebegravelse.

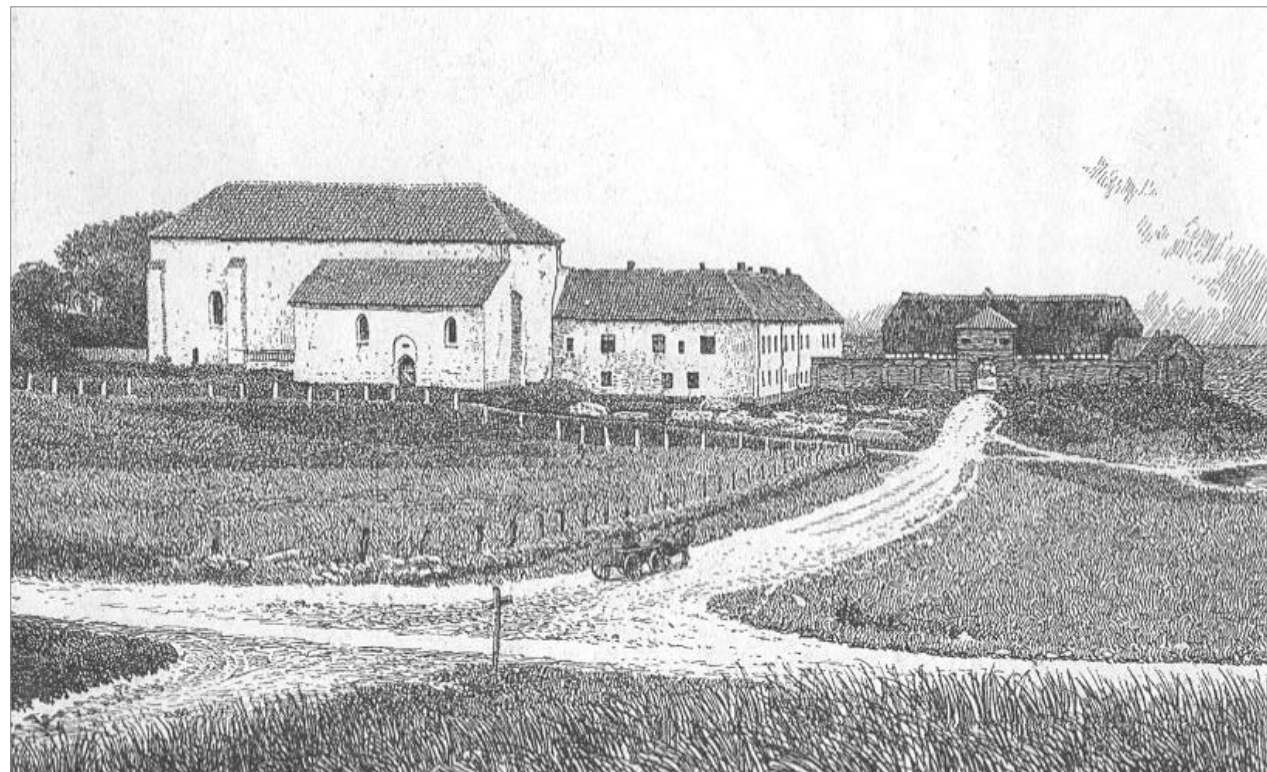
Skipper Clement og Grevens Fejde

Grevens Fejde er navnet på borgerkrigen i Danmark i 1534-36. Den ledes af grev Christoffer af Oldenburg. Han bliver støttet af danske borgere og bønder, som ønsker Christian 2. genindsat. Adelen vælger derimod Christian 3. til ny konge.

Skipper Clement skal efter sigende være født i Åbo Sogn (Vendsyssel). Han sejler som kaper i Nordsøen 1525-32 i Christian 2.'s tjeneste. Efter grev Christoffers indtog i Malmø i juni 1534 bliver han sendt til Aalborg for at sprede budskabet om oprøret og samle tilslutning. Det lykkes i løbet af september. Som oprørsleder tager han magten i 49 nordvestjyske herreder. Han driver adelige og bisper fra gods og hjem. Den 16. oktober bliver adelshæren slået af bondehæren ved Svenstrup syd for Aalborg. Dog bliver sejrens sødme kort. Hans bondehær bliver slået ved Randers af den holstenske feltherre Johan Rantzau ca. 1. november. Aalborg generobres den 18. december 1534. Skipper Clement bliver henrettet i Viborg i 1536.

Borgerkrigen varer således kun ca. 1½ måned i Nordjylland. Efter et års belejring overgiver København sig i 1536 til Christian 3. Vejen er nu banet for Reformationen.

Børglum Kloster 1899

MIDDELALDEREN

3.1 Middelalderen

Middelalderen betegner perioden mellem antikken og renæssancen. Begrebet "middelalder" er hentet i Italien og er renæssancens lidt nedladende betegnelse for mellempærioden mellem to kulturelt og opdagelsesmæssigt blomstrende perioder. I eftertiden bliver det efterhånden til, at middelalderen opfattes som en mørk og tilbageslående tid, "Den mørke middelalder". Imidlertid er det en urimelig betegnelse, for der er tale om en meget spændende og betydningsfuld periode, hvor meget af det, vi i dag tager for givet, ser dagens lys for første gang.

I middelalderen får kirken en central og dominerende rolle i det danske samfund. Danerne bliver ikke gjort kristne med ét slag. Det varer mindst et par hundrede år. Hedenskab og kristen tro har i en periode eksisteret side om side og i nogle tilfælde konkurreret. Kristendommen har således annekteret hedenske lokaliteter og helligsteder f.eks. helligkilderne.

Den danske middelalder opdeles i:	Periode
Vikingetid	ca. 775-1050
Tidlig middelalder	ca. 1050-1200
Højmiddelalder	1200-1400
Senmiddelalder	1400-1536

Middelalderen som historisk periode

Blandt historieskriverne er der ikke enighed om, hvorledes middelalderen skal afgrænses præcist. I denne rapport tages udgangspunkt i den Dansk/Nordiske afgrænsning af perioden:

Dansk/nordisk afgrænsning – ca. 1000-1536: I dansk og nordisk sammenhæng betegner middelalderen en lidt anden periode end i det sydlige Europa. I almin-

delighed betegner middelalderen perioden fra ca. 1000 til 1536, dvs. den periode, hvor den romersk-katolske kirke er den officielle kirke i Danmark. Det er dog også normalt først at regne middelalderens begyndelse i Danmark fra vikingetidens ophør omkring 1050 eller allerede fra kongemagtens overgang til kristendommen ca. 965. Kristendommen får dog gradvis større og større indflydelse både som religion og som politisk magtfaktor i den sidste halvdel af vikingetiden.

Skellet mellem højmiddelalder og senmiddelalder begrundes dels med de samfundsforandringer, som Den Sorte Død medfører 1347-57, hvor omkring en tredjedel af befolkningen dør og mange landsbyer lægges øde. I hele Europa vurderes "Den sorte Død" at koste ca. 42 mio. mennesker livet. Dels med den gensamling af riget, der sætter ind, da Valdemar 4. Atterdag bliver konge i 1340. Dermed afsluttes den kongeløse tid, hvor Danmark er pantsat til grev Johann og grev Gerhard. Valdemar Atterdags datter, Margrete 1., udbygger og konsoliderer riget, idet magten på samme tid centraliseres omkring kronen. Senmiddelalderen bliver også Kalmarunionens tid (1397-1523).

Kampen for at holde sammen på unionen eller genetablere den bliver for flere danske konger et primært politisk mål. Samtidig med, at der foregår en kamp mellem adelen og kongemagten om den politiske dominans ud fra principperne regimen regale og regimen politicum.

I Danmark betyder reformationen, at kongens del af landets jord vokser fra ca. 20% til ca. 60%. Dermed er vejen banet for en ny og langt stærkere statsmagt, end det var muligt, dengang kirken var skilt fra staten og udgjorde en selvstændig åndelig, politisk og økonomisk magtfaktor, knyttet til den internationale katolske kirke.

Magt i middelalderen

Ud over den katolske kirkes centrale position er middelalderen karakteriseret ved, at magten i samfundet til en vis grad var delt mellem kongemagt, adel og kirke med skiftende styrke hos de tre grupper. Det kommer bl.a. til udtryk ved institutioner som danehof og rigsråd. Ved reformationen i 1536 bliver dette forhold ændret, da kirken mister sin direkte politiske indflydelse. Derfor kaldes perioden efter reformationen og frem til enevældens indførelse i 1660 ofte adelsvælden.

Danehoffet bestod af en rigsforsamling af "rigets bedste mænd". Det fungerede fra 1282 indtil 1448, hvor det beskæftigede sig med lovgivning og var den højeste domstol.

Rigrådet eksisterede fra ca. 1200-tallet til enevældens indførelse i 1660. Det bestod af rigets stormænd, såvel gejstlige som adelige. Bisper repræsenterede mange adelige slægter. Rigrådet havde både lovgivende og administrative beføjelser og kan sidestilles med nutidens folketing.

Organiseringen af den katolske kirke i den tidlige middelalder

I spidsen for den vesteuropæiske (katolske) kirke står paven, biskoppen af Rom og apostlen Peters efterfølger. Under ham bliver kristendommen styret af ærkebiskopper og under dem igen af de ordinære biskopper.

Den grundlæggende kirkelige enhed er stiftet, dvs. det område, der hører under en biskop. En ærkebiskop har opsynet over flere stifter og skal bl.a. ordinere de tiltrædende biskopper i disse stifter. Samtidig styrer en ærkebiskop selv et almindeligt stift, der som det f.eks. er tilfældet i Danmark med ærkebispesædet i Lund ikke behøver at være større end de øvrige stifter.

Biskoppens opgave er i den tidlige middelalder at udbrede og forvalte troen i sit område. Hans ansvar er

bl.a. at oplære præsterne, at holde dom i sager, der er under den kirkelige domsmagt, at indvie kirker og kirkegårde, og han skulle desuden sikre, at sakramenterne (dåb, konfirmation mv.) bliver givet.

Der hører som hovedregel jord til de enkelte embeder – fra biskoppens til præstens. Derudover består kirkens indtægter af tiende. Tiende bliver i Danmark opdelt i tre lige store dele: én del til præstens underhold, én del til kirkens vedligeholdelse og én del til biskoppen. Især den sidste er omdiskuteret og gennemføres først overalt sidst i 1100-tallet.

Romansk kalkmaleri, Bindslev Kirke. Jomfru Maria med Jesus på skødet

Klostrene er ikke en del af den almenkirkelige kirkelige organisation – dog er de alligevel under opsyn af den biskop, i hvis stift de ligger. Det er også væsentligt at bemærke, at de fører deres egen jordebog, som er adskilt fra kirkens og biskoppens.

Ud over det gods, klostret modtager for sjælesorg eller kirkelige ydelser, er det for stormandslægter almindeligt, at den næstældste søn eller ugifte døtre ved sin indtræden i ordenen medbringer sin arv i form af jordegods. Derved sikres slægtens ejendom for den ældste søn, når forældrene dør.

I 1104 bliver der oprettet et ærkebispesæde i Lund i Skåne, som på den tid fortsat er dansk. Dermed cementeres det, at den danske kirke er blevet uafhængig af Hamburg-Bremen; og indirekte, at det danske rige ikke er inden for den tyske kejsers snævre interesseområde.

Cølibat

Et af de vigtigste gøremål for en biskop i datidens katolske kirke er at kontrollere, at stiftets gejstlige overholder løftet om cølibat. Stygge Krumpen håndhæver det over for andre, men lever ifølge overleveringerne ikke selv efter det. Han lever i en årrække sammen med Elsebe Gyldenstjerne, som han endda langt ude er i familie med. Da hun kommer til Børglum omkring år 1520, bliver hun efter sigende anledning til en strid mellem Niels og Stygge, som begge bejler til hende. Hun vælger Stygge, der er ca. 35 år gammel, frem for Niels, der er næsten 70 år gammel. (Efter reformationen bliver Elsebe gift med adelsmanden Erik Mortensen Godov til Nørgård og Urup i Salling.)

De første klostre

Klosterbevægelsen når til Danmark i de sidste årtier af 1000-tallet, hvor hen ved en halv snes munkeklostre bliver grundlagt. De tilhører benediktiner- og augustinerordenene. Det har været beskedne bygninger, der primært har fungeret som skole og boliger for den nye tros repræsentanter. Dette ændres imidlertid i takt med, at Danmark ikke længere fremtræder som en missionsmark, men som et kristent samfund.

I perioden efter 1060 bliver der etableret domkapitler i tilknytning til flere domkirker – *uden den tætte forbindelse til de gamle klosterordener benediktinerne og augustinerne*, fortælles det i Roskildekrøniken. Især får augustinerkorherrene, apostolske fællesskaber bestående af præster og reguleret efter Augustins Regel, en betydning med opgaver i tilknytning til domkirkerne og stifterne.

I 1100-tallet bliver de første egentlige klostre som selvstændige bygningskomplekser anlagt. De første tilhører de tidlige ordener som f.eks. benediktinerne (Odense 1096), cluniacensere (Odense 1096) og augustinerkorherre (Dalby, der formentlig er oprettet som augustinerkloster kort efter 1066 og ca. 1096 reformeret til augustinerkorherre). De kaldes for herreklostre, da deres økonomiske grundlag er jordbesiddelser svarende til verdslige herregårde.

Kanniker

Kanniker er præster, som har aflagt løfter, og som lever i et apostolisk fællesskab under en regel (regula) – deraf også betegnelsen regularkanniker. Kanniker adskilles hovedsageligt fra munke ved at engagere sig aktivt i pastoralt arbejde, herunder drift af sognekirker i tilknytning til klostrene, kortjeneste, sjælesorg og missionsarbejde. På missionsmarken tager de initiativer til bygning af vejanlæg, vandedninger og agerdyrkning. I klostrene forestår de bl.a. skolevirksomhed, kunstnerisk arbejde og videnskabelige studier.

Årene fra omkring 1130 til begyndelsen af 1200-tallet er klostergrundlæggelsernes guldalder i Danmark. Her indstifter kongeslægten, bisperne og de rigeste stormænd betydelige klostre med rigelige iværksættelser.

De første store klostre er alle skænket til benediktinerordenen. Hurtigt begynder imidlertid de nye og her primært franske reformordener at udkonkurrere den "gamle" orden, som er belastet med mange eksempler på korrumpereede stiftelser. Samtidig er ordnen præget af at have internaliseret levevis og skikke i området. De nye ordener udviser større askese, ydmyghed, flid, fromhed og studier; og snart kommer de til at overskygge benediktinerne.

Præmonstratenserordenen

Præmonstratenserordenen blev stiftet af Norbert af Xanten, der 1120 grundlagde ordenens hovedsæde i den franske by Prémontré. Den blev hurtigt en af overklassens mest populære ordner, og der blev oprettet ca. 500 præmonstratenserklostre i Europa. Når ordenens brødre kalder sig for kannikker eller korherrer – ikke munke – så skyldes det, at man skal have en præsteuddannelse for at blive optaget i denne orden.

Det kan være cistercienseren Bernhard af Clairvaux, der har anbefalet præmonstratenserne til sin nære ven, den danske ærkebiskop Eskil, der omkring midten af 1100-tallet formidler præmonstratensernes ankomst til Danmark.

En samtidig karakteristik af ordensbrødrene finder vi et af Bernhard af Clairvauxs breve. Da kongen af Jerusalem i 1100-tallet bad Bernhard om at oprette et cistercienserkloster i Jerusalem, overgav han i stedet

*T.v. Madonnafigur med Jesus på skødet fra starten af 1200-tallet
T.h. Klostergården på Børglum*

opgaven til præmonstratenserne med blandt andet følgende begrundelse: "De vil opføre sig som indsigtfulde mænd med glødende iver. I trængsler er de tålmodige, i værk og ord mægtige. De er fredsønskende kæmper, blide mod mennesker, voldsomme mod dæmoner". Præmonstratensere, der kom til Børglum Kloster, blev bestemt regnet for at høre til den europæiske gejstligheds elite.

Dronning Margrethe 1. havde 1407 skænket en guldkrone besat med ædelsten til Børglum Kloster. Og som hun skriver i det medfølgende gavebrev, skulle denne krone sættes på hovedet af klosterkirkens madonnafigur ved alle festlige lejligheder, og den skulle til evig tid opbevares på klostret til minde om dronningen. Desværre gik det ikke, som Margrethe ønskede; 1534 blev Stygge Krumpen tvunget til at aflevere guldkronen og en guldkalk til Christian 3., der skulle bruge midler til at betale de tyske soldater, som han havde lejet til at banke vendelboerne.

Madonnafiguren, der omtales i dronningens gavebrev, er sandsynligvis den træfigur fra først i 1200-tallet, der stadig kan ses i klosterkirken.

BØRGLUM KLOSTER

Børglum Kloster danner sammen med fortællingerne om Stygge Krumpen ramme for en stor del af den kulturarv der knytter sig til middelalderens Vendsyssel. I det følgende beskrives Klosters faste kulturarv og dets sammenhæng til omgivelserne.

Børglum Kloster ligger i Børglum Sogn, ca. 5 km nordøst for Løkken og omkring 18 km sydvest for Hjørring. Klosteret ligger på en 53 m høj morænebakketop.

Fra toppen af bakkedraget er der udsigt mod alle verdenshjørner. Og samtidig er der fra meget stor afstand er indkig mod Børglum Kloster. Klosteret præger således et meget stor landskabsrum omkring sig. Bygningerne er imponerende, med stor landskabelig tyngde og med historiens vingesus omkring sig.

4.1 Stednavn

Stednavnet Børglum optræder første gang omkring 1100 i formerne Burhlanis og Birglia. Det er sammensat af de to gammeldanske led burgh og lan. Burgh kan

Børglum Kloster set fra nord

betyde borg eller bakke, og lan, der er beslægtet med det oldengelske lane, betyder vej. I dette tilfælde måske snarere en vej med bebyggelse på begge sider. Helt tilbage til vikingetiden lå der en kongeborg på bakken, hvorfor det er fristende at tro, at stednavnet Børglum betyder "vejen ved borgen". Men stednavnet kan sagtens være opstået lang tid før, der var en stormandsgård på stedet, og hvis det er tilfældet må vi nok nøjes med det lidt mindre prangende "vejen ved bakken".

Under alle omstændigheder hentyder stednavnet Børglum til en vej, som må have været oldtidens hovedfærdssåre i Vendsyssel.

4.2 Børglum Bakke som magtcenter

På Børglum Bakke var der i vikingetiden en kongsgård, ca. 1060 bliver der oprettet et bispesæde på stedet, og midt i 1100-tallet vælger præmonstratenserordenen lokaliteten, der bliver ordenens hovedsæde i Norden. Derfor må vi gå ud fra, at magtcentret Børglum i den periode var centralt beliggende, med gode transportmuligheder til og fra stedet.

Kongsgården

I vikingetiden og den tidlige middelalder havde de danske konger ikke fast bopæl, men var konstant på rejse rundt i landet. De indlogerede sig oftest på en af de mange kongsgårde, som fandtes dengang. Disse kongsgårde hørte under krongodset og fungerede som administrationscentre for de forskellige landsdele eller retsområder.

Takket være den gejstlige skribent Ælnoth, der ca. 1120 nedskrev historien om kong Knud den Hellige, ved vi, at der i 1086 har ligget en kongsgård ved Børglum, og ifølge denne kilde har gården allerede på det tidspunkt haft en anseelig alder.

Knud den Hellige

Det er med Ælnoths fortælling om Knud den Hellige, Børglums historie begynder: I forsommeren 1086 ankommer den danske konge Knud Svendsen til sin

kongsgård i Børglum. Knud var på rejse rundt i landet for blandt andet at få indført nogle for den tid revolutionerende nye love, og det var faktisk lykkedes ham de steder, han havde været, før han ankom til Børglum. Her kaldte han så landsdelens frie mænd sammen til tingmøde, hvor han fremlagde sine planer. På den tid var det de frie mænd, der vedtog lovene, kongen kunne kun komme med forslag.

Knud ville blandt andet gerne have indført tiende, som var den sydeuropæiske form for en skat til kirken, hvor alle bønderne betalte en tiendedel af høsten. Han havde også et ønske om, at alle de fremmede, der kom til Danmark, skulle have samme rettigheder som danskerne.

Kong Knuds nye tanker var for stor en mundfuld for vendelboerne, for efter flere dages diskussion på tinget vedtog de et "ultimatum" til kongen, der kort og klart lød: "Hvis du ikke straks forlader Vendsyssel, så slår vi dig ihjel". I realiteten afsætter de Knud som konge

Børglumstenen, fundet i et markdige en halv kilometer sydøst for klosteret, og et forslag til rekonstruktion af motivet på stenen

af Vendsyssel. Knud haster hjem til kongsgården, og efter en kort rådslagning med sin hird foretrækker han at flygte fra Børglum. Da vendelboerne nu havde vist vejen, breder oprøret sig til resten af landet. Kong Knud bliver jagtet ned gennem Jylland og over til Fyn, hvor hele dramaet ender med, at han bliver dræbt foran alteret i Sankt Albani kirke i Odense.

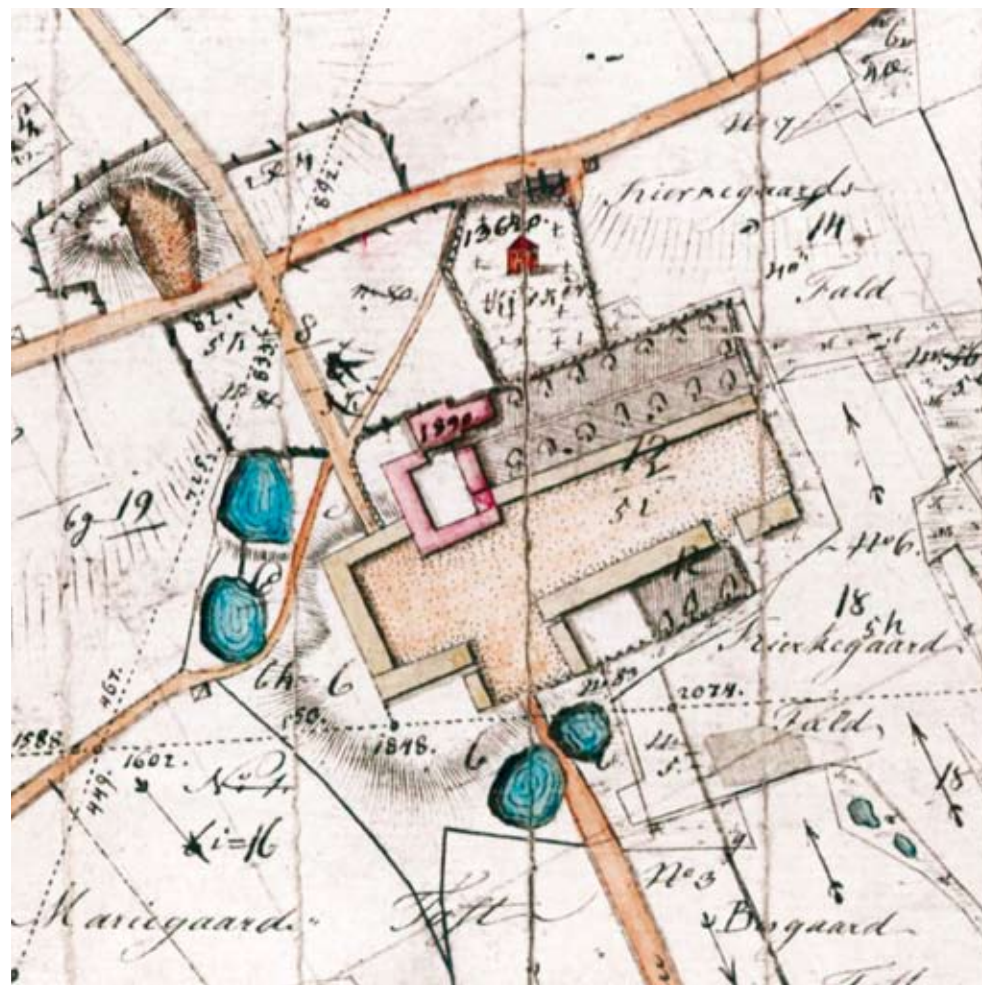
Med god hjælp fra broderen Erik Ejegod og hustruen, den flamske fyrstedatter Adele, bliver Knud senere anerkendt som officiel helgen inden for den katolske kirke og får derfor tilnavnet "den hellige".

Børglum er det eneste sted i hele Vendsyssel, hvor vi med rimelig sikkerhed ved, at der har været en kongsgård. Vi ved ikke nøjagtig, hvor den har ligget; men på basis af arkæologiske udgravninger lidt nord for kirkegården og det fundmateriale fra vikingetiden og den tidlige middelalder, der er fremkommet de senere år, er området umiddelbart nord for kirkegården et godt bud.

Børglumstenen

En billedsten, der blev fundet 1993, bærer måske på hemmeligheden om en stormandsgård med tilhørende kirke ved Børglum. Stenens motiv viser et vikingelanghus af Trelleborgtypen, som er en hustype, der var almindelig sidst i 900-tallet. Inde i huset er der et konge- eller fyrsteportræt, som bærer en takket krone med et hammerkors på toppen. Gavlens korsmarkering fortæller, at vi sandsynligvis har at gøre med en stormandsgård med tilhørende kapel, eller en stor trækirke. Historikeren Arild Huitfeldt skrev 1604: "Kong Svend Estridsen funderede først Børglum Kloster, som hed sådan efter en frue, som tidligere ejede det, og tilbedtroede samme kirke til en ved navn Mogens år 1065". Huitfeldt har måske ikke helt ret i sin stednavnetydning, men det kan godt have været en sådan begivenhed, der har givet anledning til, at man lod denne billedsten fremstille. Men om det så er Svend Estridsen eller en tidligere konge eller fyrste, der er afbildet på stenen, det er ikke til at sige.

Historisk matrikelkort for Børglum Kloster fra 1800

4.3 Bygningshistorie før reformationen

Vi ved ikke med sikkerhed, hvornår det første egentlige kloster bliver oprettet på Børglum, men allerede kort tid efter 1060, da bispesædet blev oprettet, må vi gå ud fra, at der i hvert fald har været et klosterlignende samfund tilknyttet bispesædet. På foranledning af ærkebiskop Eskil var det den magtfulde præmonstratenserorden, der etablerede sig på Børglum fra midt i 1100-tallet, og Børglum blev ordenens hovedsæde for dens klostre i Danmark, Norge og Sverige.

Det er muligvis kongsgårdens bygninger, der i første omgang bliver omdannet til et kloster, for efter klosterdannelsen hører vi ikke mere om kongsgården ved Børglum og vi må gå ud fra, at det ældste kloster har haft sin egen kirke.

Dele af den nuværende kirkes kor er tilsyneladende ældre end 1200, og det kunne tyde på, at der på stedet allerede var en kirke, og at denne kirke er indgået i byggeriet af det nye klosteranlæg først i 1200-tallet.

Katedralskolen

Som ved landets øvrige bispesæder har der også været knyttet en katedralskole til Børglum. Sådanne skoler havde først og fremmest til opgave at uddanne nye præster til stiftets kirker. Men også størstedelen af de unge mænd, der skulle uddannes til civile embeder, har benyttet stiftets katedralskole. Vi ved ikke, hvor mange elever der i middelalderen gik i skole på Børglum, men det var stort set det eneste sted i hele stiftet, hvor man kunne få en højere uddannelse.

Fra to af dronning Margrethe 1.s gavebreve, 1393 og 1408, til Børglum Kloster kan man få en fornemmelse af elevtallet. I gavebrevene forlanger dronningen, at der hvert år på en bestemt dag skal afholdes en stor fest på Børglum Kloster, og ved den lejlighed skal skoleeleverne have serveret al den mad, de kan spise, og dertil "100 brød og en tønde øl".

Samme dag udsteder Margrethe et lignende gavebrev til bispesædet i Roskilde, hvor skoleeleverne skal have det samme mål af brød og øl, og ved denne skole siger Peder Palladius, at der omkring år 1500 var 900 elever. Det betyder naturligvis ikke, at elevtallet var det samme på Børglum; men vi må gå ud fra, at der også her har været en anelig katedralskole med mange elever.

Munkesten med indridsning af kirkegrundplan fra Vejby Kirkes alter. Viser muligvis domkirken i Børglum

Efter Reformationen 1536 bliver der fortsat holdt skole på Børglum Kloster. 1754 stopper organist ved klosterkirken, Dagnes, med at undervise, og i de følgende år forsøger både biskoppen, præsten og godsejeren, uden held, at få skolen til at fungere tilfredsstillende. I en visitatsberetning fra 1802 skriver provst Deichmann: "Da skolen ligger tæt ved kirken gik jeg efter visitatsen var til ende ind i skolen, som jeg fandt opfyldt med adskillige skramlerier. Der var ikke engang en kakkelovn i skolen. Og i de sidste 25 år har skoleholder Willum Petersen oppebåret skolelønnen, uden imidlertid derfor at gøre nogen tjeneste som skoleholder."

Skolelæreren bliver straks afskediget, og i hans skudsmålsgang skriver provsten den noget tvivlsomme anbefaling: "Måske ikke udelig".

Både fund af bygningsrester og stednavnet "Skolehus" tyder på, at katedralskolen har ligget i området øst for kirkegården, der hvor den store kornlade er bygget.

Præmonstratenserne på Børglum

Klostrets abbed/præpositus blev valgt af konventet (de stemmeberettigede medlemmer af klostret), og stillingen var livsvarig, med mindre konventet valgte at udpege ham til en ledig bispestilling. Han var på næsten alle områder enevældig, kun hvis der skulle idømmes straffe trådte konventet til.

Klostret havde absolut selvstændighed, fordi abbeden og konventet var ikke underlagt hverken kongen eller biskoppen, men stod kun til ansvar for generalabbeden i Prémontré, der igen skulle sikre den pavelige rygdækning.

Det er ikke muligt at lave en nøjagtig opgørelse over de besiddelser der tilhørte det gejstlige Børglum ved reformationen. Vi har kun kendskab til følgende gods, der har været stridigheder om og derfor er nævnt i retsarkiverne: 69 større gårde, 140 bøndergårde, 136 huse, 16 landsbyer, 13 møller, 7 skove, 6 fiskegårde, 7 kirker, 13 enge og et teglværk.

Hvis man skal prøve at rekonstruere det personale, der i middelalderen var på Børglum Kloster, når man frem til, at langt over 200 personer antagelig har haft deres daglige gang på klostret.

Allerede sidst i 1100-tallet er klostret i Børglum så vel-etableret, at det er i stand til at oprette et datterkloster i Tønsberg i Norge, senere et i Dragsmark i det nuværende Sverige og et nonnekloster i Vrejlev. Også politisk var kannikkerne på Børglum en magtfaktor; abbeden, eller provsten, havde sæde i rigsrådet og virkede ofte som meddommer i vigtige retssager.

Da det var Børglum, der var hovedkloster for alle præmonstratensernes klostre i "Cikarie Dacia" (Danmark, Norge, Sverige samt klostret Fearn i Skotland), var det abbeden fra Børglum, der sammen med abbeden fra Tønsberg hvert 4. år skulle repræsentere disse klostre ved generalkapitlet i Prémontré. Det betød selvfølgelig, at Børglum både fik indsigt i og indflydelse på den europæiske politik. På grund af den lange afstand blev det 1289 besluttet, at man fra Børglum kun behøvede at møde hvert fjerde år.

Det var det præmonstratensiske konvent, der udgjorde domkapitlet, og i princippet var det kannikkerne, der

Videnskabernes Selskabs kort 1795 - Udsnit med Børglum Kloster

havde ret til at udnævne biskoppen, men vi ved, at den danske konge ofte blandede sig.

Præmonstratensernes indtog på Børglum betød et kolossalt kulturelt og socialt opsving for hele landsdelen. De medbragte specialister inden for bl.a. planteavl, dambrug, vandedningsteknik, bygningsteknik, handel, undervisning, hospitalsvæsen og selvfølgelig egnede folk til at besætte stillingerne som sognepræster. Som ved landets øvrige klostre fokuserede de gejstlige på Børglum meget på at rage gods til sig i tiden op til Reformationen, men det ændrer ikke ved de første godt 350 år, hvor præmonstratenserne på Børglum var et værdifuldt aktiv for livet i Vendsyssel.

Præmonstratenserordenen er stadig en af tidens mest succesfulde klosterordener, med klostre mange steder i Europa, og en del i Sydamerika. Ordenen er også aktiv her i Danmark, hvortil der fra hovedklostret i Averbode er udsendt fire ordensbrødre (3 kannikker og 1 diakon) til at varetage den katolske kirkes interesser i Herning, Horsens, Vejle, Kolding og Tønder. Næsten hvert år får Børglum Kloster besøg af præmonstratensere, og ofte bærer de ved ankomsten deres ordensdragter – et syn der kan få den, der oplever det, til at fornemme historiens vingesus.

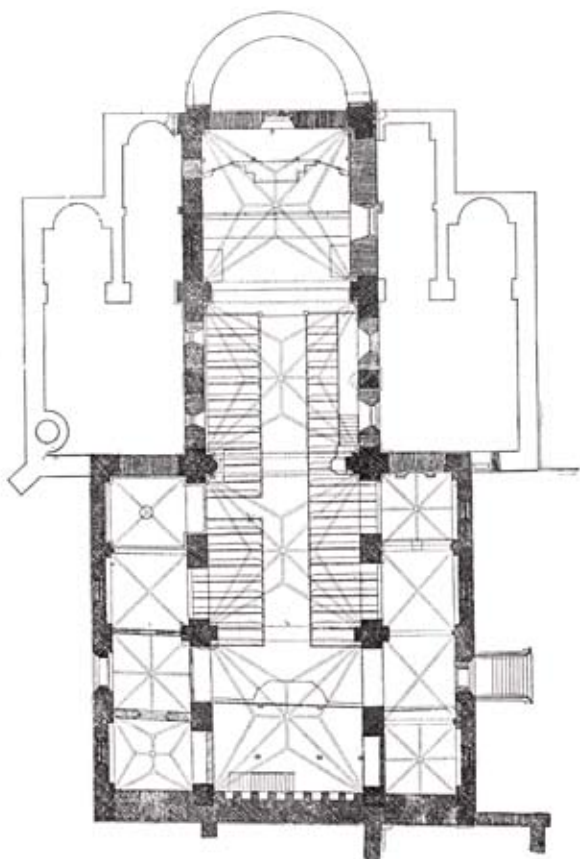
Tiden omkring Reformationen

Da Reformationen blev fuldført 1536, blev alt kirke- og bispegods beslaglagt af den lutheranske Christian 3., som "glemte" at kanalisere pengene ud til de folk, der nu skulle overtage de forpligtelser, som klostret hidtil havde haft. De efterfølgende år blev en virkelig hård tid for vendelboerne. Det sociale system som f.eks. hospitalerne, skolerne og fattigvæsenet kollapsede, heksejagten satte ind, og oven i det hele dømte Christian 3. alle bønderne i Vendsyssel til døden, fordi de fleste af dem havde deltaget på Skipper Clements side i Grevens Fejde. Godt nok kunne dødsdommene undgås, hvis bønderne betalte en klækkelig sum penge til kongen, men kongens selvbestaltede domme lå uhørt langt fra det, vi ellers kender fra den nordiske retspraksis.

Ejendomme, der i middelalderen hørte under Børglum

Børglum har med sine store jordbesiddelser præget egnen. Det har nu ikke kun været klostret besiddelser der har været afgørende. Børglumbisperne havde deres egen jordebog; og stiftet og dets administration har derudover været en selvstændig enhed, der var administrativ og økonomisk uafhængig af klostret. Herved har der været ført en form for dobbelt husførelse, hvor klostrets og bispens interesser ikke altid har været de samme. I det følgende er vist eksempler på Børglum Klosters ejerforhold og udvikling samt de tilhørende ejendomme under hhv. bispestolens og klostrets jordebog.

Børglum Årstal	Ejer	Bemærkning
Før 1060	Kronen	Kongsgård
Ca. 1060	Kronen og stiftet	Kongsgård og Bispesæde En del af den tidligere kongsgårds jord frastykkes og overdrages til bispegård (stiftsadministration). Evt. sker dette tidligere end 1130.
Ca. 1140	Præmonstratenserordenen	Munkekloster
Ca. 1220		Domkirken udbygges
Ca. 1300		Kirkeskibets to fag opført
1450-1500		Firfløjet klosteranlæg opført
Ca. 1500		Kirken restaureret efter brand
1536	Kronen	
Årstal	Ejendom	Ejer
1365-1536	Sejlstrupgaard, Sejlstrup sogn	Børglum Bispestol
Før 1469	Tidemandsholm, Tårs sogn	Børglum Kloster
Før 1536	Bangsbo, Frederikshavn	Børglum Kloster
1500-1536	Sæbygård, Volstrup sogn	Børglum Bispestol
	Ormholt, Torslev sogn	Børglum Bispestol?
1465-1536	Kølskegård, Hallund sogn	Børglum Bispestol
1393-1536	Dybvad, Skæve sogn	Børglum Bispestol
1509-1518	Voergård, Voer sogn	Niels Stygge (personlig ejendom)
1519-1536		Stygge Krumpen (personlig ejendom)
1393-1536	Store Rugtved, Albæk sogn	Børglum Bispestol (1400 nedrevet)
1408-1536	Gammel og Nye Hammelse, Tise sogn	Børglum Kloster
	Børglumkloster Skov	

Grundplan af domkirken i Børglum

Til at administrere de nye tider i Vendsyssel udnævnte kongen Peder Ebbesen Galt, om hvem der blev sagt, at da han døde, var det Satan selv, der var mødt op for at hente ham. Og der har måske været noget om snakken, for vi ved, at han var ondskabsfuld: Da hans svigerfar på et tidspunkt forsøgte at irettesætte ham for hans hårdhændede fremfærd, ja, da trak Hr. Galt hurtigt sin pistol og skød svigerfaderen.

Det er nok tvivlsomt, hvorvidt den store omvæltning i kirkelig henseende har været mærkbar for den almindelige kirkegænger; godt nok var prædikenen og salmesangen nu på dansk, men det var mange steder

den samme præst der prædikede i kirken om søndagen, biskoppen var en gammel kending, han, der sad og administrerede godset på Børglum Kloster, var den samme, og stiftets administrator var den samme.

4.4 Bygningshistorie efter reformen

Børglum kommer ind under kronen

Ved reformationen bliver Børglum lagt ind under kronen. Bispesædet, klostret og alt gods, der tilhører de to institutioner, følger med. Det drejer sig om 27 hoved- og avlsgårde tilhørende klostret og 20 tilhørende bispes-tolen. Disse bliver i perioden derefter givet som len til forskellige adelsmænd, indtil Børglum i 1665 overgår til privat eje.

Klosteret ombygges

I årene både op til og efter reformationen forfalder dette imponerende bygningsværk. Men omkring 1600 fik lensmanden Godslev Budde bemyndigelse af kong Frederik 2 til at rive såvel korsarme som korrunding ned, så materialerne herfra kunne anvendes til at bevare hoved- og sideskibe samt de øvrige klosterbygninger. Kirken får da sin nuværende skikkelse.

Den sidste lensmand, der er tildelt Børglum Kloster som kongeligt len, er Godslev Budde til Rødslet⁴ i perioden 1579-1622. Efter Buddes død i 1622 udarbejdes en udførlig beskrivelse af gods og bygningernes tilstand. På det tidspunkt er klostrets østfløj en to etager høj strå-tækt bygning med saltkælder. Sydfløjen er en grund-muret bygning i to etager med tegltag og saltkælder. I første stokværk er der en borgerstue. I andet stokværk en fruerstue og en svalegang af træ ud imod gården samt i vestre ende en sal og et kammer. Kælderhvelvet i portfløjen stammer fra renæssancetiden (1536-1648).

.....
4. Et datidigt gods ved Limfjorden dér, hvor nu Aalborg Lufthavn ligger. Bygningerne til Rødslet bliver nedrevet under 2. verdens- krig i forbindelse med udbygningen af Aalborg Lufthavn. Enkelte bygningsdele bliver ført tilbage til Børglum Kloster og der genan- vendt til markering af fundamentet af klosterkirken.

Øverst: Model der viser, hvordan det vides kirkes har set ud
Nederst: Hvordan kirken har været projekteret

Vestfløjen udgøres af en murstensbygning med tegl- tag. I dets underetage er der køkken, bryggers, bageri og et "maltgøreri". Nordfløjen er en bygning i to etager med tegltag og en svalegang med trætrappe til gården. Selve godset omfatter 268 gårde, 163 gadehuse og 4 møller.

I en årrække i 1600-tallet stod klosteret øde hen og for- faldt. I 1645 blev bygningerne beskrevet som værende rene ruiner. Østfløjen står endnu i 1662 i to stokværk, selv om den allerede i 1623 bliver beskrevet som strå-tægt og halvt i ruin. Den nedrives omkring 1670 og erstattes af en udhusbygning i én etage, der ikke oprin- deligt, men nu er sammenbygget med sydfløjen.

Klosteret bliver herregård i privat eje

I 1669 blev klosteret ved mageskifte omdannet fra len til en herregård i privat eje. Herefter er der flere ejere – bl.a. dronning Charlotte Amalie, Kong Frederik IV og prinsesse Sophie Hedvig. Kongehuset afstår i 1716 Børglum, og det bliver kort tid efter overtaget af ridefoged Frederik Kjær fra Dronninglund.

Blandt de ejere, der præger Børglum Kloster mest siden opførelsen, er generalbygmester Laurids de Thurah, svigersøn til Frederik Kjær. Han overtager Børglum Kloster i 1750 ved sit giftemål med Christiane Marie Kjærskjold, datter af Frederik Kjær (adlet under navnet Kjærskjold og død i 1740) og arving til Børglum.

I Laurids de Thurahs ejertid 1750-55 foretages en meget omfattende og indgribende ombygning, således at det kommer til at fremstå i en solid og markant barokstil. De kamtakkede gavle fjernes. Sydfløjen, som oprindeligt indeholder munkenes opholdsrum og arbejdsværelser, får påsat en gennemgående trekantgavl over portgennemkørslen. Det omformes derved til det udseende, som det har i dag.

Den nuværende vinduesplacering, den indvendige ruminddeling og delvis også udsmykningen med malede tapeter stammer fra den tid. Det samme gælder porten gennem sydfløjen. "Kongeboligen" i nordfløjen, som oprindeligt indrettes ved klosterets bygning, bliver også lavet om og inddraget i huset.

Hovedbygningens ydermure er på nær nødvendige reparationer fra tiden som fungerende kloster. I bygningernes udvendige mure er der vist cellevinduer i øverste stokværk. I de nederste stokværk stammer de tilsvarende vinduer med den spidsbuede blænding oven over fra middelalderen og de højere rundbuede vinduer fra ombygningen i lensmandstiden. I andet buefag skimtes de høje spidsbuer, der i sin tid var åbne ind til korsarmene.

4.5 Børglum Kloster i dag

Bygningsanlægget fremstår i dag som en hvidkalket, teglhængt, trefløjet hovedbygning i to stokværk, en stor kirkebygning samt en lavere østfløj i én etage med høj tagrejsning. Det er et af de meget få klostre, der stadig fremtræder som et næsten intakt firfløjet anlæg. Anlægget er dermed trods ombygninger og restaureringer et af de mest udtrykfulde middelalderlige bygningsværker i Danmark.

På nordsiden markeres den nedrevne nordre korsarm og korkapeller med profilhuggede kvadrer fra den nedrevne del af kirken. Andre dele genfindes f.eks. i gården Christiansdal, hvor der er bl.a. er fundet en apsisokkelsten.

Børglum Kloster drives i dag som landbrug med planteavl. Landbruget er på 426 ha fordelt på 248 ha ager, 123 ha eng og 9 ha skov.

Ud over landbrugsdriften er der en museumsdel, som omfatter udstillinger i østfløjens tagetage om stedets historie og særudstilling i sydfløjens kælder. Fra gårdsiden er der adgang til kirken. En tidligere hestestald vest for hovedbygningen benyttes fra 2004 som udstillingssted for Vendsyssel Historiske Museums samling af kaner og vogne.

Møllen ved landevejen/krydset er blevet brugt frem til begyndelsen af 1900-tallet.

4.6 Nutidige bevaringstiltag

Såvel kirke som det tidligere kloster er i brug. Kirken bruges som sognekirke. Klostrets anvendes som privat bolig og til udstillinger.

Fredning

Børglum Kloster er tinglyst fredet i 1918 suppleret med en bevaringsdeklaration fra 1934. Klosterbygningerne er gennemgribende restaureret i 1932-35. Kirkens ydermure er restaureret i 1995-96, hvor der samtidig lægges et nyt tegltag på kirken. I 1995 er der truffet beslutning om bevaringsdeklaration for kirken.

Børglum Kloster, signaturer:
Blå: Fredningsgrænse
Mørkerød: Kulturarvsareal
Gul: Sti "Sporet ved Børglum Kloster"

Et af Børglum Klosters største karakteristika er i sig selv beliggenheden på toppen af bakken, hvorfra bygningskomplekset især fra vest, men også fra syd, virker imponerende. Et andet er det vide udsyn, enten fra kirkegården nord for kirken eller fra højen ved møllen. I 1958 bliver ved overenskomst indgået aftale om en udsigtsfredning, der indebærer uhindret ud- og indsigt fra/til Børglum Klosterkomplekset. Fredningen omfatter ca. 65 ha.

Udsigtsfredningen har til formål at hindre skæmmende/slørende bebyggelser og beplantninger for at bevare den nuværende ud- og indsigt fra/til klosterbygningerne. Landbrugsarealerne, der ligger inden for fredningens grænser, vil kunne udnyttes på samme måde som hidtil.

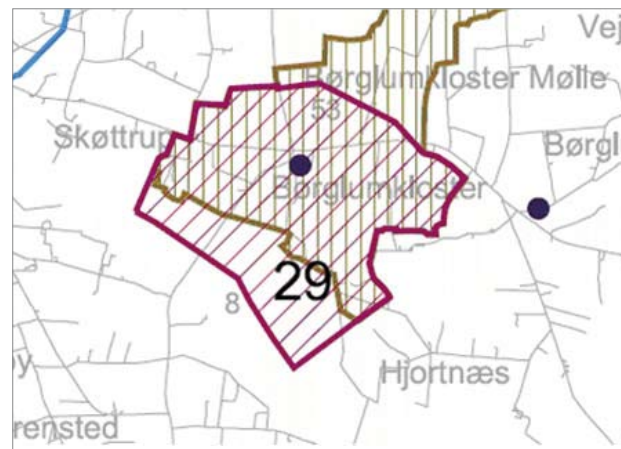
Kulturarvsareal

Et kulturarvsareal er et område med særligt bevaringsværdige arkæologiske levn fra oldtiden eller middelalderen. En del af de udpegede fortidsminder er direkte synlige som f.eks. gravhøje, voldsteder og ruiner. Andre

Kulturarvsstyrelsens udpegning af kulturarvsareal Børglum Kloster

Kulturmiljø nr. 29: Børglum Kloster

ligger skjult under jordoverfladen. Det drejer sig om spor af huse, begravelser, handelspladser, hellige offermoser oma. Et kulturarvsareal må ikke forveksles med et kulturmiljø.

Et ca. 2 km² stort område omkring Børglum Kloster er af Kulturarvsstyrelsen i 2004 udlagt som kulturarvsareal af national betydning⁵.

En af de fundne genstande tiltrækker sig speciel opmærksomhed, da det opfattes som et bindeled mellem kongsgård og bispegård/kloster. På lokalitet 74 (Mariegårdssiden af skellet mellem ejerlavene Børglum Kloster Hovedgård og Mariegårde) er fundet en billedsten med et ansigt med en kongekrone og i baggrunden en miniaturebygning med hvælvet tagryg og tilspidsede gavle med konvekse sider. Et stort kors er markeret på den ene gavl.

.....
5. På www.dkconline.dk er der adgang til en database med de 1348 vigtigste arealer med kulturarv. Desuden findes beskrivelse af steder, hvor der tidligere er gjort arkæologiske fund.

Udsigtsfredningen og kulturarvsarealet overlapper til dels hinanden, hvilket fremgår af ovenstående kort.

Kulturmiljø – Regionplan 2005

Nordjyllands Amt har i regionplan 2005 udlagt et område nr. 29 ved Børglum Kloster ud fra følgende

elementer: Kloster, kirke, herregårdslandskab og mølle. Området er afgrænset som vist på ovenstående kort.

Det ses umiddelbart, at der ikke er sammenfald mellem det af Nordjyllands Amt udlagte kulturmiljøområde og hhv. fredning og kulturarvsareal.

Skuespil om Knud den Hellige, Børglum 1996

Præmonstratensere på besøg i Børglum Klosterkirke i august 2004 - Anne Rottbøll fortæller om klostrets historie

4.7 Perspektivering

Børglum Kloster rummer som historisk element og monument en stor og vigtig kilde til fælles identitet og historiefortælling i Hjørring kommune. Koblingen til den markante personlighed Stygge Krumpen og hele den farverige historie om magtspil og intriger giver historien liv og potentiale til formidling.

Børglum Kloster tilfører yderligere som markant landskabeligt element egnen et vartegn af format, der kan bruges i mange sammenhænge. Set i lyset af de muligheder som Børglum Kloster rummer som landskabelement, som baggrund for historiefortællere, som oplevelses- og besøgsattraktion – både tæt på og på afstand – så er de nuværende beskyttende tiltag sandsynligvis ikke tilstrækkelige. I relation til den fysiske planlægning bør det også overvejes, om den eksisterende fredning yder Børglum Kloster den beskyttelse og omgivelsessituation, som på sigt er nødvendigt for at fastholde dets karakter – dvs. der er både tale om indsigts- og udsigtshensyn. Desuden kan der ses på udpegningen af kulturarvsareal i forhold til de lokaliteter, der allerede gennem fund er knyttet op på kulturarv, og de lokaliteter, som forventes at rumme fund – specielt syd for det nuværende bygningskompleks.

Flere af de mindre lokaliteter inden for en beskeden radius har en høj fortællerværdi som f.eks. Bålhøj, Bodils Kilde og Børglum Kloster Mølle. Dette kunne i en langsigtet indsats forstærkes til en højere fortællerværdi og med mulighed for øget egenoplevelse.

Ligesom en mere samlet formidling af Børglum Kloster, dets sammenhæng til flere af egnens hovedgårde, kirkerne, de øvrige middelalderspor og fortællingerne om Stygge Krumpen rummer et meget stort og uudnyttet potentiale i turistmæssig og egnhistorisk sammenhæng. Dette gælder også de sporadiske stielementer, der i en videreudvikling under respekt for de forskellige ejerforhold og adgangsforhold kan knyttes mere sammen og netop gennem en sammenbinding kan give identitet og kulturhistorie nye dimensioner, som

er synlige for turister og områdets besøgende. Hjørring Kommune kan spille en mere aktiv rolle i en større sikring af Børglum Kloster som element og historiefortæller i landskabet samt i forhold til den formidling, der sker af klostret og dets sammenhæng til omgivelserne samt den formidling, der sker fra klostret udstillinger. Vendsyssel Historiske Museum har udstillet en stor del af sin vogn- og kanesamling i den gamle hestestald.

Koncert i Børglum Klosterkirke en aften i august 2004

Skuespil om Stygge Krumpen, Børglum Kloster 1998

VREJLEV KLOSTER

Vrejlev Kloster udgør sammen med Børglum Kloster Hjørring Kommunes mest centrale kulturmiljøer for formidlingen af middelalderens historie. I det følgende beskrives Klosters fysiske kulturarv og dets sammenhæng til omgivelserne.

Vrejlev Kloster ligger i Vrejlev Sogn, Hjørring Kommune, ca. ti km syd for Hjørring og omtrent to km nord - nord-øst for stationsbyen Vrå.

Undergrunden består af moræne- og smeltevandssand, vest og syd for Vrejlev Kloster findes kløfter med smeltevandstørv. Rakkeby Å danner sogneskel mod vest (mod Vrå sogn), Uggerby Å løber i sogneskallet mod øst (mod Tårs sogn) og Vrejlev Bæk mod syd. Jordbunden er de fleste steder i sognets sydlige del af lettere beskaffenhed, sandet muld.

Vrejlev Kloster og Børglum Kloster må ses som en præmonstratensisk enhed. Foruden Vrejlev, fra begyndelsen af 1200-tallet, husede ordenens eneste danske non-

nekloster, var det også her Børglum havde sin vigtigste "curia", det vil sige produktionsgård. En synsforretning fra 1574 giver et godt billede af gårdens størrelse:

- 1: Nonnefløjen, i meget dårlig stand.
- 2: Toetagers stenhus i borggården.
- 3: Fire andre huse, muret mellem stænger, stråttækt, måler 34 fag.
- 4: Lade 10 sul lang, muret mellem stænger, stråttækt og med udhus i begge ender.
- 5: Endnu en gammel lade, 19 fag lang, ellers som førnævnte lade.
- 6: Lerslagen fælade, 44 fag lang, stråttækt.
- 7: Stald, fæhus, lerslagen mellem stænger, 25 fag lang.
- 8: Endnu en gammel stald i ladegården, lerslagen mellem stænger, stråttækt. 15 fag lang.
- 9: Smedje udenfor gården, muret mellem stænger, tegltag, 4 fag lang.
- 10: To andre stuehuse uden tag og spær.
- 11: Et mindre stenhus med stentag i klostergården.
- 12: Kirken, tækt med bly.

5.1 Stednavn

I 1253 skrives navnet: Wreeluft cloestee, i 1268 Wrælefh clastro og i 1335 Wrechløf. Stednavneordbogen fortæller om Vrejlev: Vrej- dvs. 1. led i Vrejlev er måske afledt af mandsnavnet i gammeldansk Wræki, og 2. led -lev betegner hovedgård. Før 1268 kendes det også som Wrælehf. En variant lyder: Wrækis Lev = "det, som Wræki efterlod sig". Under alle omstændigheder tyder navnet på, at der helt tilbage i jernalderen har boet en fornem stormand her.

5.2 Bygningshistorie før reformationen

Hvornår Vrejlev Kloster er grundlagt, vides ikke med sikkerhed. Den nuværende kirke er påbegyndt ca. 1160. Traditionen foreskriver, at kirken er det første, der bygges i et klosteranlæg. Ofte er det dog også kirken, der trækker længst ud med at færdiggøre. Kirken er indviet til Sankt Nikolaus, der er skytshelgen for søfolk, handelsrejsende, købmænd og børn. Præmonstratenserordenen anfører selv 1215 som det år, hvor nonneklostret grundlægges.

Vrejlev Kloster, set fra klostergården

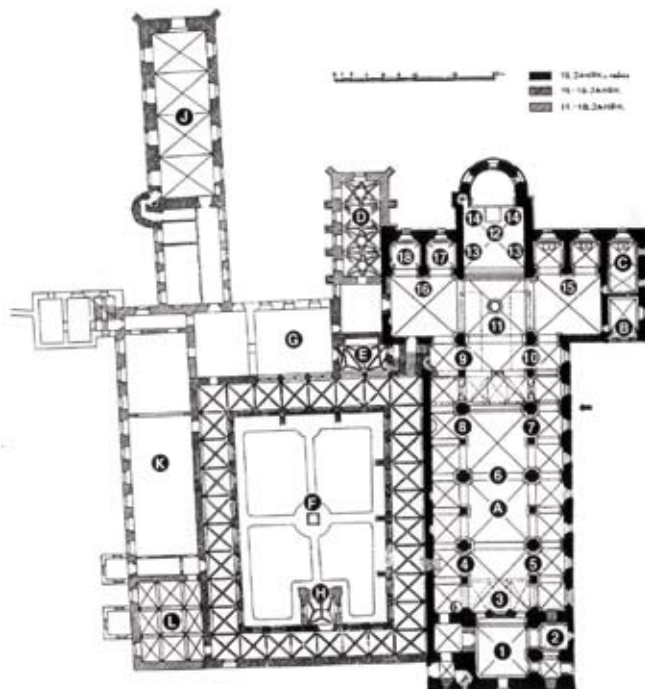

Munkeordenernes strukturplan

Genopbygningen efter branden og kirken indgår i det oprindelige klosteranlæg som nordfløj. Det følger den strukturplan, som såvel cisterciensere som præmonstratensere bygger ud fra. Dette kan illustreres ud fra grundplanen over klosteret Steinfeld, beliggende nær Bonn i Tyskland, der er moderklosteret til Vrejlev Kloster.

Det aktuelle indtryk af bygningernes placering sammenholdt med den ideelle strukturplan forstyrres af vejforløbet mellem kirke og nuværende bygninger tilhørende Vrejlev Kloster.

Grundplan over Steinfeld Kloster

Imidlertid er det vigtigt at se bort fra vejforløbet, der fører hen over klostergården, og samtidig tage højde for, at bygningerne og deres funktioner er ændret over tid bl.a. i forbindelse med genopbygninger efter brande. Efter strukturplanen opføres kirken mod nord som den første bygning. Den næste bygning er østfløjen, som i nederste stokværk bl.a. rummer bibliotek, kapitelsal (møderum), og refektoriet (spisesal), og som i øverste stokværk rummer dormitoriet (sovesalen). Den næste bygning der opføres er vestfløjen, der i den nordlige ende rummer forråds-kældre og lager samt lægbrødrenes rum, og som i den sydlige ende (uden for det firfløjede anlæg) rummer bla. bryggers, bagers og stegers (køkkenregionen). Den sydlige fløj rummer i nederst vaskerum og klostrets administration og øverst opholdsrum (celler).

Klosterets struktur

Kort efter 1200 bliver kirken og de omliggende bygninger ødelagt af en storbrand. Genopbygningen sker på et tidspunkt efter 1215 med henblik på anvendelse som et nonnekloster tilhørende præmonstratenserordenen og som datterkloster af Børglum Kloster.

Kirken udgør nordfløjen i nonneklostret. Den er oprindeligt opført i granitkvadre som en romansk treskibet basilika med kor og apsis. Fra tårnets andet stokværk har der været adgang til et nu forsvundet nonnepulpitur. Nonnerne får således deres egen indgang til kirken. Denne indgang kan ses endnu.

Sydfløjen fra 1400-tallet fremstår som en teglhængt bygning i to stokværk opført af munkesten. Sydfløjen benævnes også nonnefløjen, da der i det øverste stokværk er indrettet tolv celler til nonnerne. I den nedre etage findes bl.a. deres spisesal.

Mellem nord- og sydfløj har der ikke stået egentlige bygninger, men smalle korsgangsfløje har været opført mod øst og vest mellem kirke og sydfløj. Fundamenter til korsgangsfløjerne er påvist ved udgravning. De er ligeledes påvist ved bygningsarkæologiske undersø-

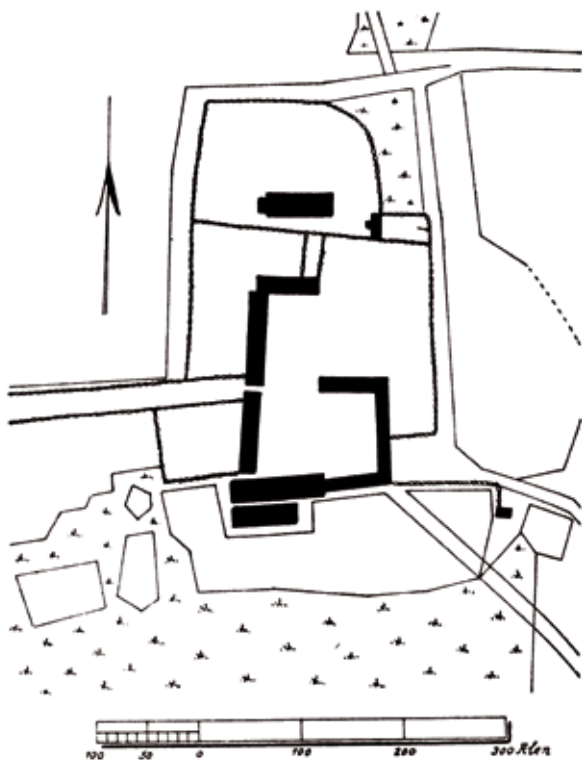
Segl for priorinden Christine fra Vrejlev. Seglfeltet er gengivet spejlvendt, dvs. som et aftryk vil se ud i en voksklump.

gelser. Kirke, sydfløj og korsgangsfløjerne indrammede en lukket klostergård, næsten kvadratisk og ca. 40 m på hver led. Denne klostergård tjente også som nonnernes kirkegård.

Det, der i dag refereres til som vestfløjen, svarer til nr. 27-29 i strukturplanen. Den fungerer som klosterets økonomibygning bl.a. med køkken samt som opholdssted for lægfolk tilknyttet klosteret.

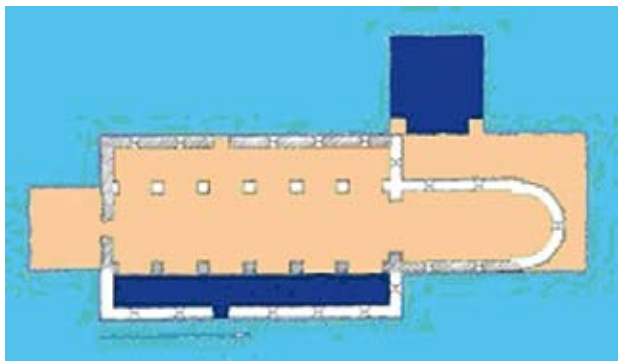
Den oprindelige kirke opføres i kvadersten, dvs. tilhuggede marksten. Omkring år 1400 forvandles kirken fra en romansk kirke (basilika) til en sengotisk toskibet hallekirke – dvs. med det nuværende udseende. Ved ombygningen anvendes munkesten, som er store håndstrøgne teglsten⁶. Ved ombygningen genanvendes de kvadersten, som kommer i overskud ved nedriv-

.....
6. Munkesten har en størrelse på 27-30 x 12-14 x 7-10 cm (11 x 5 x 3 tommer). En nutidssten er på 23 x 11 x 5,5 cm.

Beliggenhedsplan 1798 - Vrejlev Kloster

Oprindelig og nuværende kirke

ningen af det sydlige sideskib. Derfor ses på sydmuren et interessant puslespil af mursten og kvadersten. Træloftet udskiftes med hvælvinger. Kirkens sydlige sideskib rives af uvisse årsager ned. Det medfører, at kirken bliver asymmetrisk (skævt i forhold til midteraksen). Det oprindeligt femten meter lange kor, beregnet til adskillige korherrer, ændres til en forlængelse af kirkerummet. Ved samme lejlighed opføres tårnet; og en klokke får plads øverst oppe. Det er denne oprindelige klokke, som stadig kan høres i Vrejlev sogn.

Den oprindelige basilikakirke er vist med hvidt. Med gult er vist den nuværende kirke og med blå det nedrevne sideskib mod syd og den nedrevne sidebygning mod nord. Betydelige dele af den oprindelige kvaderstensbygning er bevaret i kirkens nordmur og vestgavl samt i en dobbeltarkade i sydmuren til det nu forsvundne sydskib. Bygningsarkæologiske undersøgelser i forbindelse med en større restaurering i 1987 viser, at kirken har haft en række vinduer placeret lavere end de nuværende.

Klosteret kommer ind under kronen

Ved reformationen overgår Vrejlev Kloster til kronen, der frem til omkring 1560 sørger for de resterende nonners underhold, mad og klæder.

Den til klosteret hørende ladegård antages at have ligget syd for klosteret og i forbindelse med vestfløjen. Adgangen til klosteret har oprindeligt været fra syd gennem ladegården. Langs vestsiden af vestfløjen har en vej ført til kirken.

5.3 Bygningshistorie efter reformen

En synsforretning foretaget 1574 nævner 15 bygninger, blandt disse en lade på 19 fag opført i bindingsværk og med stentag, en kostald 15 fag lang ligeledes i bindingsværk og stråtag samt en smedie. Desuden omtales to mølledamme og syv fiskedamme hørende til klosteret. Yderligere en indhegnet "liden have med nogen træer udi". Kronen afhænder klosteret i 1575. Samme år bliver fem af klosterets gårde lagt sammen til en ny hovedgård, Rønnovsholm.

Matrikelkort Vrejlev Kloster i dag

I 1760 forlænges både nonnefløjen og vestfløjen, således at de er sammenbygget vinkelret. I 1874 købte en kreds af beboere kirken af den daværende ejer, og i 1916 overgik kirken til selveje med funktion som almindelig folkekirke. I 1909 genåbnes 10 tilmurede vinduer i nordsiden. Vestfløjen er en teglhængt bygning i to stokværk og opført på ældre kældre. Fløjen genopbygges efter en brand i 1914 i middelalderlig stil. I 1918 ombygges den med tårn og udløberfløj mod vest; og udgør i dag hovedbygningen for godset Vrejlev Kloster. Bygningen blev fredet i 1918.

Hovedgårdens bygningsstruktur er ikke ændret afgørende mellem 1820 og 1885. Vrejlev Kloster har været ude for funktionstømning ved salg af møllerivirksomhed med tilladelse til krodrift (1820 Vrejlev Mølle) og salg af jord. Fire gårde og 14 husmandsbrug udstykkes i 1905 fra hovedgårdens jorder. Dette år sælges også plantagen Poulstruplund fra. I nyere tid har nonnefløjen tjent som kornmagasin, mejeri, smedie og beboelse. Avlsgårdens ladebygninger genopføres i 1906 efter en brand og er fra 1932 til i dag blevet gennemgribende ombygget og moderniseret. Mellem 1929-38 og igen i 1990 er avlsbygningerne blevet udbygget mod syd. Desuden er der i perioden 1970-1990 inddraget arealer fra hovedgårdens jorder til byudvikling i Poulstrup.

Hverken nonnefløjen, klosterets oprindelige sydfløj, eller vestfløjen fremstår i oprindelig stand, hvor ombygninger og brand er medvirkende hertil.

5.4 Vrejlev Kloster i dag

Klosterets oprindelige funktion forsvandt med reformationen. Siden reformationen i 1536 har driften primært udmøntet sig i landbrug. I nyere tid, fra 1905 og frem, også skovbrug.

Vrejlev Kloster drives i dag som landbrug med planteavl og malkekvæg. Desuden er der i forlængelse af skovrejsning i perioden 1095-70 tillagt traditionel skovdrift, hvor der i en periode frem til 1990 også er fasanopdræt. Det samlede jordtilliggende udgør ca. 425 ha, hvoraf ca. 25 ha er eng. Hertil kommer ca. 40 ha skov og ca. 100 ha forpagtet jord.

Herregårdsanlægget fremstår i dag som et firlænget anlæg med hovedbygningen mod vest, ladebygningen mod øst, kvægstald mod syd og klosterbygning samt vognport mod nord. Det er mellem disse to bygninger, indkørslen til gårdspladsen ligger. De produktionsrelaterede aktiviteter foregår nu udelukkende på ydersiden af det oprindelige herregårdsanlæg.

5.5 Nutidige bevaringstiltag

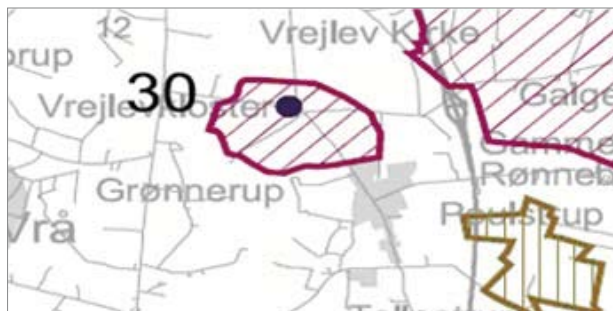
Gennem det seneste årti er der med omtanke for helhed og sammensmeltning af nyt og gammelt ryddet op i såvel den nyere som i den ældste bygningsmasse. Bygninger er nedrevet for at skabe helstøbte gårdspladser. Ungkvægstalden mod syd i det gamle anlæg er ført tilbage til den oprindelige, noget lavere trempelkonstruktion. Sammen med nybygning af ladebygningen mod øst har det medført et kvalitetsløft i proportioneringen af det samlede anlæg.

Fredning

Der er tale om en ren bygningsfredning. Hovedbygningens nordfløj og vestfløjen med tårn og udløberfløj er fredet i 1918. Fredningsdeklarationen er udvidet i 1982.

Kulturarvsareal

Vrejlev Kloster er ikke medtaget i forbindelse med Kulturarvsstyrelsens udpegning af kulturarvsarealer. Der er inden for området Vrejlev Kloster og Vrejlev Kirke indtil flere arkæologiske registreringer i forbindelse med udgravninger. Der er bl.a. tale om fund fra jernalder og middelalder.

Kulturmiljø nr. 30: Vrejlev Kloster, Regionplan 2005.

Kulturmiljø 2005

I forbindelse med Nordjyllands Amts udpegning af kulturmiljøarealer medtages Vrejlev Kloster som kulturmiljø nr. 30, idet kulturmiljøet beskrives at omfatte kloster og kirke.

Vrejlev Kloster set fra havesiden

Ejendomme, der i middelalderen hører under Vrejlev Kloster

Vrejlev Kloster		
Årstal	Ejer	Bemærkning
ca. 1200	Præmonstratenserordenen	Kirke og to stenhuse er opført
ca. 1250	Præmonstratenserordenen	Nonnekloster
ca. 1500		Kirken ombygget, tårn og vestfløj opført
1536	Kronen	
1575	Jens Bille	
Andre ejendomme		
Årstal	Ejendom	Ejer
1335-1536	Gårdbogård, Råbjerg Sogn, Rønnoholm	Vrejlev Kloster

Af større gårde herudover kan her ud over nævnes Bastholm, Gerndrup, Hesselholt, Lindholt, Pilegård, Sindholt, Åbenterp, Agdrup, Græshede og Lie.

5.6 Perspektivering

Kulturmiljøet ved Vrejlev Kloster og Vrejlev kirke er delvis bevaret. Vrejlev Kloster og Vrejlev Kirke er hver for sig repræsentative som type - dels som hovedgård, dels som folkekirke/kirkemiljø. Der er her tale om to modpoler, indtil videre i bogstavelig forstand, på hver sin side af vejen: Den gejstlige i form af kirken nord for vejen og den verdslige hovedgård syd for vejen over den tidligere klostergård.

Netop vejen mellem kirken og nonnefløjen hen over den tidligere klostergård udgør et uheldigt tiltag, der deler området. Det kunne relativt enkelt rettes op. En virkning i positiv retning vil være en retablering af klostergården. Der har tidligere i forbindelse med vejoplægningen nord om kirken været planer fremme om anlæg af en pikstensbelagt plads, som i sin udformning og bearbejdning skulle fortælle, hvor de tidligere klosterbygninger og klostergården mellem kirken og hovedgården har ligget. Pladsen kunne tjene som kirkens p-plads. En enkelt og visuel virkningsfuld måde at fortælle stedets historie på.

Oplevelsesværdien omkring Vrejlev Kloster kunne måske umiddelbart synes beskeden, men kun fantasien sætter grænser. I den kommende planlægning bør det overvejes at sikre indblik til stedet og landskabet omkring såvel Vrejlev Kirke og Vrejlev Kloster som de forskellige mindre bygninger i nærområdet med en historie forbundet med kirke og herregård. Landsbyen Poulstrup nær klosteret kan tilføres yderligere værdi ved

Vrejlev Kloster set fra nordøst

et positivt samspil med klostret f.eks. med fortællingen om byens sammenhæng med klostret i middelalderen (håndværkere og arbejdskraft til klostret). Her kunne også Poulstrups kulturhistorie og udvikling siden middelalderen være et tema.

Karakteristisk er kirken i sig selv. Den høje, slanke og set fra øst eller vest "skæve" bygning virker på en måde imponerende og samtidig som stærkt hjemmehørende på stedet. Set i tåge opleves stemningen på stedet som om det stadigvæk er et fungerende kloster. Tiden siden reformationen har stået stille. Og dog så brydes stemningen i tågen af bilerne på omfartsvejen og motorsaven i skoven.

Vrejlev Kloster Kirke set fra syd

En af de forestående udfordringer er at løfte de ledigblevne bygningsarealer i selve herregårdsanlægget ind i en ny fremtidig anvendelse. Der bør fremtidigt undgås bygninger i nutidens byggestil tæt på hoved- og nonnefløj. En udfordring er at se på fredningsforholdene og de beskyttelsesinteresser, de dækker. Ligeledes bestemmelserne om stedets anvendelse til landbrug, som måske kan være begrænsende i forhold til en anvendelse, der kunne sikre bygningerne og deres vedligeholdelsesstand. Er de forskellige bestemmelser tilstrækkelige i en moderne kontekst og kan de understøtte, at bygningernes anvendelse løftes ind i en ny fremtid? Det kunne være til formål som tegnestue, kreative værksteder og boliger.

Den folkelige myte om Børglum-biskopperne, her i Løkkenmaleren Erik Larsens fortolkning

KIRKER BYGGET I MIDDELALDEREN

6.1 Stilarter og stilperioder

Den første danske kirke bygges i Hedeby omkring år 850, men der er fra udgravninger rundt om i Danmark kendskab til kristne begravelser allerede o. 700-800.

Der kan ikke fastsættes nøjagtige perioder for stilarter inden for kirkebyggeri, da de forskellige stilarter overlapper hinanden og deres udbredelse varierer i de enkelte lande og landsdele. De nedenfor angivne årstal kan derfor ikke tages som absolutte tidsgrænser men er de perioder, der anvendes i denne tekst. De kirker, der beskrives nærmere neden for, er bygget i middelalderen romansk og gotisk stil.

Frem til ca. 1000 blev kirkerne bygget i træ med en levetid på 70-80 år. Arkæologiske udgravninger i bl.a. Jelling har vist spor efter flere kirkebygninger på samme sted. I løbet af 1100-tallet medfører bl.a. indførelsen af kirkeskat (tiende) det nødvendige økonomiske grundlag til at de tidligste trækirker får tilbygninger af sten.

Den tidligste byggestil er romansk (år 1050-1200), hvor kirkerne bygges uden tårn, lofterne er flade og de små vinduer er rundbuede. Kirkens døre, hvor syddøren er mændenes indgang, og norddøren kvindernes, er gerne rigt udsmykket med symboler og motiver. Ofte desuden med søjler og et tympanon (en overligger). Tympanon-udsmykningen kan typisk være et stenrelieft med et Kristussymbol, løver eller fabeldyr, eller et symbol den helgen, kirken er indviet til. Den engelske indflydelse i forbindelse med kristendommens indførelse i Danmark var stor, hvilket også ses i byggestil og arkitektur for de tidligste kirker.

I den senromanske periode 1200-1275 fastholdes karaktertrækkene fra den romanske periode, dog bygges våbenhuse og nye kirker bygges med hvælv. Det er også i denne periode, at tegl vinder indpas som bygge-

materiale. Det er de nye, reformerte munkeordener, der medbringer viden om fremstilling af tegl til Danmark. Efter ca. 1250 bliver den gotiske stil fremherskende. Den gotiske stilperiode omfatter årene 1250-1550 i

Danmark. Her bygges tårne på kirkerne, der indlægges (bygges inden i) spidse hvælv, og vinduerne bliver både større og får spidse buer.

Kirker i Hjørring Kommune, inddelt efter datering og byggemateriale

Det er karakteristisk for kirkerne i Hjørring Kommune, at den romanske stilart (1050-1275) formentlig er anvendt forud for 1200, dvs. forud for etableringen af præmonstratenserordenen i Vendsyssel. Af tabellen på denne side og figuren på forrige side fremgår det, at størstedelen af kirkerne i Hjørring Kommune er bygget i den romanske stilperiode og at de hovedsageligt er opført i granitkvadre. Der er dog også flere eksempler på kirker opført i Vendsysselsk stil af romanske tegl.

Sognavn	Jernalder	Vikingetid	Datering ikke mulig	Granitkvadre	Romansk tegl	Nævnt første gang
Tversted	X			X		1394 – Thwersted
Bindslev	X				X	1347 – Sønderbinzlæf
Uggerby		X		X		1408 – Wigherby
Mygdal			X			1436 – Møgdal
Bjergby		X		X		1343 – Bjærby
Asdal			X			1393 – Asedal
Horne			X	X		1297 – Horne
Tornby		X		X		1419 – Thornby
Vidstrup		X		X		1419 – Wigelstorp
Sct. Olai		X		X		
Sct. Hans		X			X	
Hjørring	X					1146-54 – Heringa
Skallerup		X		X		1433 – Scheldorp
Mårup		X			X	1374 – Mathrp
Vennebjerg			X	X		1231 – Vuinæbiærg
Hæstrup		X			X	1335 – Hæstorp
Vrejlev	X			X		1268 – Wrælehf
Tårs			X	X		1264 – Those

Mosbjerg				X	X		1419 – Musbergæ
Tolne				X		X	1466 – Toln
Sindal				X	X		1419 – Syndal
Astrup		X				X	1474 – Astrup
Hørmested	X				X		1345 – Hormstrup
Ugilt	X				X		1436 – Vggilt
Lendum	X						1345 – Lengsum
Vrå				X	X		1370 – Wra
Em	X				X		1440 – Øm
Vejby		X			X		1464 – Wegbøg
Børglum				X		X	1100 – Birglia
Vrensted	X				X		1340 – Wrensted
Furreby		X			X		1437 – Fordby
Lyngby		X			X		1390 – Lyngby
Rubjerg				X	X		1264 – Robjerg
Jegstrup		X			X		1408 – Jegstrup
Sejlstrup		X			X		1335 – Sighælstorp
Rakkeby		X			X		1353 – Rackeby
Harritslev	X				X		1347 – Haryslæf

6.2 Beskrivelse af udvalgte middelalderkirker

Hovedparten af kirkerne i Hjørring Kommune er bygget i middelalderen. Nedenfor er udvalgte kirker beskrevet i forhold til deres bygningshistorie og samspil til de nærmeste omgivelser. Kirkerne er grupperet efter byggestilperiode, hhv. romansk, senromansk og sengotisk.

Romansk stilperiode (1050-1200)

Harritslev Kirke

Harritslev Kirke er en typisk Vendsyssel kirke, som består af romansk kor og skib. Den romanske bygning er opført af granitkvadre på skråkantsokkel. Begge dørene, som indvendig har rundbue, er i behold, dog er den mod nord tilmuret. Den runde korbue med skråkantsokkel og hulkelfilerede kragsten er de eneste oprindelige enkeltheder. Både kor og skib har bjælkelofter. Vestgavlen er ommuret i 1803.

Våbenhuset mod syd er tilbygget i 1800-tallet.

Det er en hvidkalket kirke, der er opført i mursten og tækket med tegl. Efter ombygningen fremtræder den som et langhus, som mod vest har et tilbygget tårn med svejfede sidetage og pyramidespir.

Sanct Olai Kirke

Sanct Olai Kirke i Hjørring er den ældste middelalderkirke i Hjørring og den er viet til Hellig Olav⁷. Der er to beretninger om byggeriet af kirken. I Resens Atlas fortælles, at kirken er bygget af Olavs halvbroder Harald. Magister Alb. Thura henfører til, at kirken er bygget i år 1038 af Magnus Olavsøn, samt at dens store jordbesiddelser i middelalderen og disses beliggenhed nord for kirken tyder på, at den har været byens hovedkirke. Desuden at dens lokalisering inden for Hjørrings gamle bykerne på en bakke, der falder stejlt mod syd og vest, tyder på, at kirken har overtaget et hedensk kultsteds rolle⁸.

7. Da kong Olav først er død i 1030, kan de trækirker, der er fundet spor af, ikke have været indviet til ham.

8. Der er eksempler herpå fra adskillige lokaliseringer af kirker.

Harritslev Kirke

Kirken består af romansk kor og skib samt mod syd et gotisk våbenhus. Den romanske bygning er opført af granitkvadre på høj, profileret sokkel, hulkant over rundstav. Krumhugne kvadre i korets østmur viser, at den tidligere har haft apsis. Fundamentet til apsis er påvist ved en udgravning i 1949.

I gotisk tid ombygges korbuen med munkesten, der samtidig bliver spidsbuet. Koret skulle formentlig have været overhævet, men det bliver kun ved ansatserne. Skibets vestmur, hvis spids er af tegl med meget utydelige spor af blændinger, støttes af en svær pille. Våbenhuset er sikker gotisk i sin kerne men uden de karakteristiske enkeltheder. Døren til våbenhuset er i 1959 ommuret i gotiske former.

Sanct Olai Kirke

Ved en udgravning af kirkegulvet i 1966 er der opdaget gulve i 2 niveauer under den nuværende kirke. Samtidig bliver der konstateret trækulspartikler, som tolkes som levn fra nedbrændte bygninger. Hvis den nuværende kirke er bygget omkring 1040, kan den ældste kirke meget vel stamme fra 900-920.

Kirken ligger i dag omgivet af Hjørring by i et velafgrænset kirkegårdsanlæg. Syd for kirken er der en åben torve-/parkeringsplads, der er medvirkende til kirkens relativt frie placering i omgivelserne. Kirken opleves derfor som et markant element i bybilledet i de nære omgivelser.

Vrå Kirke

Vrå Kirke er kendt for kalkmalerier af stor kunst- og kulturhistorisk betydning. Kirken er med romansk kor og skib, som er opført af granitkvadre over en hulkantsokkel. Den retkantede norddør er bevaret i brug, mens syddøren er forsvundet ved omsætning af murværket. Et enkelt romansk rundbuevindue ses tilmuret; og i en meget stor kvader på skibets nordside ses et stenhuggerfelt: En fordybet trekant. Bortset fra enkelte overliggere er de oprindelige enkeltheder forsvundet.

Vrå Kirke

I sengotisk tid er tilføjet et tårn mod vest og et våbenhus mod nord. I våbenhusets østmur sidder et par søjlestumper, der antages at stamme fra den forsvundne syddør.

Skibet har bjælkeloft. I koret er der i sengotisk tid indbygget et krydshvælv. Det sengotiske vesttårn er fornedet af genanvendte kvadre og for den øvrige dels vedkommende af munkesten. Dets krydshvælvende underrum står i forbindelse med skibet ved en spidstårnbue. Opgangen til mellemstokværker er ad et trappehus ved nordvesthjørnet. Det øverste af tårnes overdel er stærkt ommuret bl.a. i 1760. Tårnet har på vestgavlen bevaret den enkle blændingsdekoration trods ommuringer. Våbenhuset er overvejende af munkesten – til dels på granitsokkel. Det stammer fra sengotisk tid, men er blevet ommuret flere gange i tidens løb.

Kirken ligger centralt i Vrå i et velafgrænset kirkegårdsanlæg. Kirkegårdsanlægget indgår som et naturligt element i parkanlægget "Lunden" i tilknytning til et vandløb, der gennemstrømmer parkanlægget. Øst og vest for kirken er der fredede områder, der antageligt har til formål at friholde de nærmeste arealer for bebyggelse. Kirkens og kirkegårdens placering i det større grønne anlæg skaber en god visuel sammenhæng til omgivelserne og en god mulighed for at opleve kirken som et synligt element.

Teglstenskirker af vendsyssel-typen omkring 1200 Mårup Kirke

Mårup Kirke er en senromansk kirke bygget i munkesten iblandet enkelte kvadre og store mængder havsten. Nordsiden er meget karakteristisk i stil som andre af Vendsyssels teglstenskirker. Murene er leddelt af lisener, hvis mellemliggende felter foroven afsluttes med dobbelte eller tredobbelte rundbuer, der hviler på forskelligt formede konsoller. Korets nordvindue, der har aftrappet sålbænk, står bevaret som ud- og indvendig niche. I 1797 er både skibets og korets syd-mure ombygget. Ved den ommurede vestgavl ses fundamentet fra et nu nedrevet sengotisk tårn.

Mårup Kirke

Våbenhuset ser ud til at være sengotisk, men er uden karakteristisk stiltræk.

Kirken blev oprindeligt bygget ca. 2 km fra kysten. Gennem årene har havet ædt af kysten, så kirken i dag kun ligger ca. 30 m fra kystskrænten og er truet af nedstyrtning. Kirken fungerede som sognekirke frem til 1928, hvor den blev taget ud af brug. I dag er kirken fredet under Skov- og Naturstyrelsen.

Scener fra filmen "Babettes gæstebud" er optaget i kirken.

Kirken ligger i et åbent, fladt kystlandskab syd for Lønstrup. Oplevelsen af kirken beliggende helt ude ved kystskrænten i de barske omgivelser og det tydelige præg, Vesterhavet sætter på området, er noget særligt.

Sanct Hans Kirke

Sanct Hans Kirke i Hjørring er opført omkring 1200. Den er det bedste eksempel i den gruppe af senromanske, smukt byggede teglstenskirker, der strækker sig i et bælte fra vest til øst tværs gennem Vendsyssel.

Kirken udgøres af et romansk kor og skib med et lille, næsten nutidigt våbenhus i syd. Koret er overvejende opført af granitkvadre og formentlig noget ældre end

det rummelige skib. Det har sikkert fra begyndelsen haft absis. Skibet er næsten udelukkende bygget af røde munkesten med rige dekorative enkeltheder i form af gruppens lisener og rundbuefriser. Sydsiden er omdannet. Til gengæld står den tilmurede norddør smukt bevaret i en bred lisen, faldbuet med rundbuet, tomt tympanonfelt.

Apsiden fjernes i senromansk tid og koret får mod øst to høje, smalle vinduer, der endnu ses i tilmuret tilstand. Skibet har bevaret sit bjælkeloft mens der i koret i sengotisk tid er indsat to krydshvælv. En lille fladbuet dør nordøst i skibet genåbnes i 1959. Det meste af vestgavlen er ommuret med små sten i 1780. Det lille, tøndehvælvende våbenhus er fra midten af 1800-tallet. Over dets yderdør er indsat en (vistnok) romansk kvader med uklart slyngornament.

I kirken findes et velbevaret kalkmaleri af Kristoffer med barnet 1350.

Kirken ligger omgivet af sin kirkegård øst for Kirkegårdsvej. Umiddelbart nord for kirkegården – adskilt fra denne af et stendige – findes den ældste del af Hjørring Kirkegård fra 1821. På vestsiden af Kirkegårdsvej ligger den store, nye del af Hjørring Kirkegård fra 1869 med mange senere udvidelser.

Sanct Hans Kirke, Hjørring

De tre kirkegårde danner et stort sammenhængende kirkegårdsmiljø, der flere steder har karakter af parkmiljø. På den vestlige del af Hjørring Kirkegård ligger syd for kapellet 8 fredede jernaldergrave.

Da Sanct Hans Kirke og Kirkegård er omgivet af sten-dige, beplantning og etagebyggeri er den visuelle oplevelse af kirken uden for kirkegårdsanlægget begrænset.

Tolne Kirke

Tolne Kirke er en hvidkalket teglstensbygning fra romansk tid. Den tilhører kredsen af teglstenskirker, der benævnes Vendsyssel-typen. Formentlig har præmonstratenserordenen været byggherre.

Den hvidkalkede bygning består af et rektangulært kor med skib, der er forlænget mod vest. Den romanske teglstensbygning hviler på en skråningsokkel af granit. Det ser ud til, at koret er bygget først, da det ikke er i forbandt med skibet. Dette passer også med den tids byggeskik.

Koret har ikke bevaret væsentlige oprindelige enkeltheder. Til gengæld har skibets nordside de for de vendsysselske teglstenskirker så karakteristiske lisener og rundbuefriser med dobbelte bueslag, der har hvilket på smukt profilerede konsoller. Kun en enkelt konsol er bevaret. Som udvendig niche ses et bevaret smalt rund-

Tolne Kirke

buevindue. Murkronen har haft savskiftegesims, der i dag kun er bevaret bag våbenhuset. Den gamle norddør sidder i oprindeligt leje og benyttes stadigvæk. Syddøren ses kun antydnet ved en tærskelsten.

Skibets vestligste parti er tilføjet i sengotisk tid og har formentlig været bestemt til at bære et tårn. Dette parti har indvendig ansats til en ikke opført hvælvning. Indvendig er der bjælkelofter. Korbuen er næppe den oprindelige. wUd for norddøren står våbenhuset, som er bygget i 1951-52.

Sengotisk stilperiode (1400-1550)

Asdal Kirke

Asdal Kirke er den eneste nuværende kirke i Hjørring Kommune, der repræsenterer den gotiske stilperiode. Kirken er bygget i sidste halvdel af 1400-tallet som kapel for Asdal hovedgård. Sognet kaldtes tidligere for "Asdal kapels sogn", og Niels Persøn nævnes som kapellan på Asdal i 1476.

Kirken er en rektangulær langhusbygning opført af munkesten iblandet enkelte granitsten og uden synlig sokkel. På nordsiden har den dog en kraftig profileret gesims. Den falsede, spidsbuede norddør ledsages af et løberskifte. Indvendig i nordvæggen ses en bred spidsbueblænding, der muligvis skyldes en tilmuret arkade

Asdal Kirke

til et senere nedbrudt sakristi eller gravkapel. Loftet i det udelte rum er bræddeklædt. Våbenhuset mod nord er opført i bindingsværk og stammer formentlig fra 1700-tallet.

Kirken ligger som en landkirke sydøst for Hirtshals. Den er beliggende i et bredt strøg af grønne lysåbne omgivelser, der bl.a. omfatter beskyttede naturtyper, et beskyttet vandløb, spredt beplantning mv. Kirken og kirkegårdsanlægget er omgivet af beplantninger med høje træer, der begrænser indblikket til kirken fra de nære omgivelser.

6.3 Perspektivering

Hovedparten af kirkerne i Hjørring Kommune er opført i middelalderen og fremstår i dag ofte velbevarede som synlige monumenter, der repræsenterer de karakteristiske romanske og gotiske byggestilperioder. Kirkerne har tit markante placeringer i landskabet, der med placeringen i sig selv er med til at fortælle den lokale kulturelle strukturudvikling, herunder landsbystrukturer, infrastrukturer, landbrugsmønstre mv.. På flere måder er kirkerne derfor væsentlige kulturarvselementer med store oplevelses- og fortællerværdier, der kan være spændende at udforske for lokale borgere, turister og måske indgå i moderne pilgrimsruter. Væsentligt for oplevelsen af kirkerne er deres synlighed og samspil med omgivelserne. Det kan både være i forhold til de nærmeste omgivelser, parkanlæg, landskab, bygningsarkitektur mv. De udgør tilsammen et sammenhængende mønster af middelalderspor i landskabet.

Der er imidlertid en række barrierer i form af adgang og tilgængelighed, som kan vanskeliggøre at besøgende og turister kan opleve den kulturarv, der er knyttet op på kirkerne. Der kunne også være behov for en formidling af de nære kirkeomgivelser, hvor der er såvel "udendørs kirkeinventar" (f.eks. kirkegårdsdige, klokkestabler, udvalgte gravsten og gravhøje) som omgivelserne lige uden for kirkegården med karakteristiske bygninger, vej- og stiforløb.

Strukturudvikling og kirkerne

På den tid, hvor kirkerne blev opført, fungerede de ofte som væsentlige samlingssteder og orienteringspunkter i landskabet. De blev derfor ofte placeret højt og/eller fritliggende i landskabet eller landsbyen. I nyere tid er der sket markante strukturudviklinger, der har medført, at kirkerne mange steder er blevet omgivet af tæt bebyggelse, der begrænser indblikket til kirken fra omgivelserne markant. Landbrugsudviklingen har desuden betydet større landbrugsbygninger, opførelse af høje siloer mv., ligesom den tekniske udvikling har medført tekniske anlæg i landskabet som f.eks. højspændingsmaster, antennemaster, vindmøller og lignende, der hele tiden bliver højere og mere markante. Disse udviklingsmønstre kan være medvirkende til at kirkernes synlighed i landskabet og oplevelsesværdien af dem bliver forringet.

Det er derfor en stor udfordring at sikre kirkernes frie placering i landskabet i fremtiden, så de fortsat vil rumme store oplevelses- og fortællerværdier, samt indgå i et godt samspil med omgivelserne. Det er desuden væsentligt at der er god tilgængelighed til kirkerne og deres omgivelser, for at sikre kirkerne høj oplevelsesværdi.

Provst Exner-fredning

Flere kirker er omfattet af frivillige aftaler om fredning af kirkernes omgivelser, Provst Exner-fredninger⁹. Disse fredninger er fra midten af 1900-tallet og omfatter typisk de helt nære omgivelser. I den tid, hvor fredningsaftalerne blev indgået, var det sandsynligvis tilstrækkeligt til at sikre kirkernes omgivelser. Det er typisk kirkernes synlighed og oplevelsen af kirken i de nære omgivelser samt kirkernes monumentale virkning i landskabet, der er den ønskede bevaringsværdi i fredningen.

.....
9. Provst Johan Exner tager i 1950'erne initiativer til ca. 1.100 kirkeomgivelsesfredninger, der i alt omfatter ca. 4.500 mindre arealer.

Den senere strukturudvikling har imidlertid gjort disse områdefredninger utilstrækkelige, da nutidens bygninger, tekniske anlæg, mv. er væsentligt mere visuelt markante og dominerende i forhold til bl.a. kirkerne og deres omgivelser. Det er derfor væsentligt, at disse fredninger suppleres med andre områdefredninger og/eller planer med præcise retningslinier for anvendelsen af kirkernes omgivelser.

Kalkmalerier

Flere middelalderkirker rummer flotte kalkmalerier. Det gælder bl.a. Vrå Kirke, der er kendt for sine kalkmalerier og kulturhistoriske betydning, samt Sankt Hans Kirke, hvor der findes et velbevaret kalkmaleri af Kristoffer med barnet. Men også en lang række andre kirker i Hjørring Kommune indeholder kalkmalerier af høj oplevelsesværdi som f.eks. Mygdal og Bindslev. Formidling af maleriernes historier og oplevelsen af kalkmalerierne kunne indgå som del af den formidling omkring middelalderen som kirkerne, hovedgårdene, klostrene og voldstederne tilsammen danner.

Teglstenskirker af Vendsyssel-typen

I Vendsyssel har vi en gruppe kirker, der tilhører de såkaldte teglstenskirker af Vendsyssel-typen, hvoraf flere sandsynligvis er opført før 1200, og er dermed ældre end mange af vore romanske kvaderstenskirker. Af kirkerne i Hjørring kommune drejer det sig om: Bindslev, Sankt Catharina, Sankt Hans, Mygdal, Mårup og Tolne.

I europæisk sammenhæng regnes præmonstratenserne for at være foregangsmænd for teglstensbyggeri allerede i sidste halvdel af 1100-tallet, derfor må det være en rimelig antagelse, at disse teglstenskirker er af resultaterne af den nye teknologi, som ordenen bragte med sig til Vendsyssel.

Ny forskning tyder på, at domkirken i Børglum tilhører samme gruppe, og at den måske er den ældste, og dermed dannet forbillede for de øvrige.

Vennebjerg Kirke

1396 udstedte Margrete I et forbud mod privat borgbyggeri, som først blev ophævet i kong Hans' (1481-1513) håndfæstning fra 1483. Men da var tiden løbet fra privat borgbyggeri. Freden under dronning Margrete og de efterfølgende konger betød, at herremændene ikke havde noget behov for at befæste sig. Ydermere var det meget dyrt, og kunne en herremand spare udgiften til opførelse og vedligeholdelse af en borg, gjorde han gerne det.

VOLDSTEDER OG BORGBANKER

I middelalderens Danmark blev der opført et stort antal borge og herregårde i jord, sten, træ og tegl. Alle blev de anlagt for at opfylde et bestemt militært, politisk og/eller økonomisk formål, og bag deres anlæggelse stod kongemagten, ærkebisper og bisper samt herremænd.

Den middelalderlige borg og herregård fungerede både som bolig og fæstning, og til stort set alle anlæg hørte et landbrug med avlsbygninger. Voldstederne var udformet forskelligt, alt efter den rolle de spillede, landskabets udformning og ejerens økonomiske formåen.

Af de middelalderlige borge i Nordjylland¹⁰ er der i dag oftest kun bevaret volde, grave og banker. Bygninger og fæstningsværker er for længst forsvundet, og senere tiders brug af jorden har i mange tilfælde udjævnet voldstederne, så de kan være svære at opdage i landskabet. Flere står dog fortsat med høje banker og dybe voldgrave, og på nogle af de senmiddelalderlige herregårdspladser findes bygningerne, om end i ombygget stand, endnu.

7.1 1300-tallets borge

Politisk er 1300-tallet præget af de danske kongers pantsætning af riget, indtil det i 1330'erne går helt i opløsning. De lovløse tider får mange herremænd til at sikre deres besiddelser ved at opføre borge.

Voldstedernes udformning varierer, men en meget anvendt type i Nordjylland er det såkaldte castrum-curia (borg-gård) anlæg. Sådan et voldsted består typisk af

.....
10 Dette kapitel bygger i vid udstrækning på kulturmiljø-beskrivelse af voldsteder og borgbanker, Nordjyllands Amt, idet der er foretaget en bearbejdning og udarbejdelse af et supplement i forhold til nærværende delrapport.

to jordbanker, en borgbanke og en gårdbanke. Undertiden er de to banker placeret et godt stykke fra hinanden, men oftest ligger de ganske tæt. Voldstederne er omgivet af tørre eller våde voldgrave, og mange af dem er tillige anlagt i et sumpet og utilgængeligt terræn.

Borgbanken, der kunne ligge højere end gårdbanken, er befæstet med jordvolde og palisader eller med regulære mure i sten eller tegl. Et træ-, sten- eller teglbygget tårn er ofte borgens stærkeste led og forsvarets sidste tilflugt. Borgen beskytter gårdbanken, som rummer bolig, stald og lade. Denne banke er også befæstet, dog som regel svagere end selve borgen.

Først kong Valdemar IV Atterdag (1340-75) genvinder fra 1340'erne langsomt kontrollen med Danmark. Hans arvtager, datteren dronning Margrete I (rigsforstander 1376-1412), genskaber for alvor kongemagtens styrke. Det lykkes hende at få mange private borge revet ned. Dette overgår også Egholm Slot, da dronning Margrete i 1391 skænker borgen og godset til Vor Frue kloster i Aalborg på den betingelse, at borgen rives ned og aldrig mere genopføres.

I 14-1500-tallet bygger man mere bekvemme boliger i form af herregårde. De anlægges på store, ofte rektangulære voldsteder, kaldet herregårdspladser. Disse er som regel omgivet af en voldgrav og måske sikret med en jordvold, men generelt set er forsvarsdelen stærkt nedtonet. Skydeskår og voldgrave signalerer i højere grad, at her bor en mand af stand: En herremand.

Af vendsysselske herregårdspladser kan nævnes Asdal, Odden, Voergård og Kokkedal, hvoraf de to førstnævnte er beliggende i Hjørring Kommune.

Asdal voldsted, 1996

7.2 Kort beskrivelse af de enkelte voldsteder Asdal, Asdal sogn - herregårdsplads

Asdal voldsted ligger mellem Åbyen og Allingdam i Vendsyssel, umiddelbart vest for den nuværende gård Asdal og øst for Kjul Å.

Asdals historie kan følges fra 1300-tallet, da ridder Niels Ovesen af Panter-slægten besad gården. I 1300-1400-tallet er Asdal formentlig Vendsyssels stærkest beskyttede privatbolig under slægterne Panter og Banner. Disse slægter står på den tid ofte i spidsen for den jyske herremandsopposition mod den til enhver tid siddende konge.

Herregårdspladsen består af en ca. 11 m høj banke med en topflade på ca. 65 x 45 m, omgivet af en bred voldgrav og ydervolde. Adgang til banken foregik over den søndre grav ad en bro, hvor der nu er en dæmning. Engene rundt om voldstedet kunne sættes under vand fra Kjul Å ved flere dæmninger, hvoraf rester ses noget vest for banken.

En årringsdatering af en egepæl viser, at der var byggeaktivitet på voldstedet omkring 1445/46. På borgbanken opføres et trefløjet murstenshus med to kraftige tårne. Borgen bliver delvis nedrevet i 1700-tallet. Den nuværende langstrakte hovedbygning er opført øst for voldstedet i 1895.

Åstrup, Skt. Hans sogn - borgbanke

Sted/topografi: Åstrup er beliggende vest for den nuværende by Vester Bagterp, der ligger i den sydlige udkant af Hjørring i Vendsyssel. Voldstedet ligger på en indhegnet mark umiddelbart vest for det nuværende Åstrups ladebygning og på den nordvestre spids af en højderyg, som strækker sig øst for Liver Å.

Den næsten runde borgbanke er skabt ved, at der mod nord, vest og syd er gravet en halvcirkelformet voldgrav gennem højderyggen. Mod øst skiller en naturlig, 10-15 m bred sækning banken fra højderyggen. Syd for borgbanken ligger en lavere, nærmest trekantet banke. Det er uvist, om den er en del af voldstedet. Den første kendte ejer, ridder Jens Nielsen, nævnes i 1302. I 1406 overdrages Åstrup til dronning Margrethe I.

Linderumgård, Ugilt sogn - borgbanke

Linderumgård består af en midterbanke, i syd og vest omgivet af enggrav, medens de oprindelige forhold i sydøst, øst og nord næppe med fuld sikkerhed kan fastslås. Den har udseende af en senmiddelalderlig herregårdsplads.

Banken er fremkommet ved, at en halsgrav er skåret gennem den yderste del af et ca. 65-85 m bredt næs, som vestfra har skudt sig ud i en lavning. På samme måde er en flad forhøjning, der i sydvest har nærmet sig så godt som umiddelbart til lavningen, blevet gennemgravet, medens i sydøst, øst og nord den sumpede

Åstrup borgbanke

eller vandfyldte lavning har strakt sig helt ind til næsset. Banken har ved de to gennemgravninger fået en uregelmæssig firsidet, tilnærmelsesvis rektangulær form. Ved kote 5,00 måler dens topflade i nord ca. 55 m, i vest ca. 67 m, i syd ca. 44 m og i øst ca. 52 m; og dens samlede areal kan sættes til ca. 3.000m².

Da banken gennem mange århundreder har været bebygget, så må der regnes med en del udjævning og planering. Det er også sket med nogle af de ydre anlæg bl.a. et voldanlæg, som nævnes i skriftlige kilder fra 1668. Ligeledes er der sket forandringer med voldgrave og opstemninger i tidens løb.

Det vides ikke, hvem der har stået for anlæggelse af det relativt omfattende anlæg. Det menes, at en Niels Stigson til Egebjerg har ejet Linderumgård omkring 1345.

Odden, Mygdal sogn - voldsted

Odden ligger højt på et tidligt middelalderligt voldsted med udsigt over det flade sletteland omkranset af skov mod syd. Som navnet antyder, har gården oprindeligt ligget på en landtunge i et af vandløb gennemskåret landskab.

Mod syd indgår voldgraven tidligere i de søer og naturlige vandløb, der omgiver voldstedet på de andre tre sider.

Il dag er det hele udtørret og jorden frasolgt. Tilbage ligger Oddens hvidkalkede mure og dets avlsbygninger smukt i det åbne landskab.

Høgholt, Hørmested sogn - voldsted

I midten af 1300-tallet tilhører Høgholt adelsslægten Banner af Asdal. Gregers Ulfstand kommer i besiddelse af Høgholt ved sit giftemål med Karen Eriksdatter Banner.

Omkring 1570 bygger Gregers Ulfstand det nuværende bygningsanlæg på et kvadratisk voldsted. Det består af tre fløje, hvor nordfløjen med tilhørende indgangstårn

er hovedfløjen. Bygningen opføres i bindingsværk med udkraget øvre etage og korte udløberfløje, hvoraf den østlige er opbygget fra grunden i 1662.

I 1880'erne bliver bindingsværket erstattet med skal- og grundmur, således at bygningen nu fremstår som et historisk inspireret 1800-tals anlæg med regelmæssigt anbragte vinduer under et rødt tegltag. Det runde tårn i råde mursten med en kobbertækket spirhætte er et resultat af Fr. Uldalls genopbygning i 1889.

7.3 Bevaringstilstand

De voldsteder, der er omtalt, er alle funktionstømte i den forstand, at bygninger og fæstningsværker for de flestes vedkommende, for længst er nedrevet. Voldstederne fungerer dermed ikke længere, som de oprindeligt var tænkte. Ikke desto mindre fortæller bankerne, voldene og voldgravene stadig om fortidens samfundsorganisation og om menneskets behov for at beskytte sig mod ufred og krig. Voldstedernes samspil med landskabet kan endvidere stadigvæk opleves i større eller mindre grad, og flere steder findes der nyere hovedgårde, der mere eller mindre direkte kan betragtes som voldstedernes efterfølgere.

Voldstedernes bevaringstilstand varierer, men generelt set er bevaringstilstanden rimelig.

Høgholt Hovedgård

7.4 Perspektivering

Voldstederne er synlige anlæg i landskabet og er fredede fortidsminder ifølge Naturbeskyttelsesloven. Dertil kommer, at flere af dem er tinglyst fredede, men ikke desto mindre må anlæggene generelt set anses for at være truede af landbrug, skovbrug eller af en naturlig vegetation. Voldstederne rummer en stor værdi i landskabet som synlige spor på en ganske bestemt periode i historien.

Ved og på mange anlæg er det tilladt at lade kvæg og/eller får afgræsse områderne. Skønt dette ikke umiddelbart lyder som en voldsom trussel mod voldstederne, indebærer afgræsningen og dyrenes færdsel en nedslidning af de enkelte anlæg. Jordoverfladen blotlægges på bankernes skråninger og topflader, og der åbnes derved for erosion. Ved andre voldsteder dyrkes jorden forholdsvis tæt på selve anlægget, og denne dyrkning kan være ødelæggende for især de arkæologiske levn, der måtte ligge skjult under terræn.

Bevoksning af træer og/eller buskads på voldstederne slører i mange tilfælde oplevelsen af anlægget, og f.eks. rodvæltede træer kan være ødelæggende for de arkæologiske levn under terræn.

Voldstedet ved Asdal

Det kan derfor generelt anbefales, at voldstederne i fremtiden plejes mere omhyggeligt, end det er tilfældet i dag, f.eks. ved fældning af træer, rydning af buskadser og slåning af græs.

Adgangen til at lade dyr afgræsse voldstederne bør nøje vurderes i hvert enkelt tilfælde, og ved de mest nedslidte anlæg bør det ikke tillades. Myndigheder bør opnå frivillige aftaler med lodsejere om begrænsninger i dyrs færdsel på voldstederne, og dyrkning tæt på voldstederne bør undgås, gerne ved frivillige aftaler med lodsejere.

Det kan derfor generelt anbefales, at voldstederne i fremtiden plejes mere omhyggeligt, end det er tilfældet i dag, f.eks. ved fældning af træer, rydning af buskadser og slåning af græs.

HELLIGKILDER

Før der blev bygget kirker, var det ved helligkilderne man døbte folk. Det foregik i store kar hvori de personer der skulle døbes kunne få hele kroppen under vand. Helligkilderne havde stor betydning som valfartssteder i Middelalderen, og gav et betydeligt økonomisk afkast til Kirken. I denne oversigt er der medtaget de helligkilder, hvortil der knytter sig et kristent helgenavn, samt de mere usikre unavngivne helligkilder i Hjørring Kommune.

Navngivne Helligkilder Sankt Bodils Kilde, Børglum

Findes ved Børglum Kloster, på nordsiden af Bodilshøj, hvorpå Møllen står.

Det er mest tænkeligt, at der er tale om Erik Ejegods dronning Bodil, der i en periode i middelalderen har været dyrket som lokalhelgen ved Børglum. Sammen med sin mand drager dronning Bodil 1103 på korstog til Det Hellige Land. Kong Erik dør på Cypern, men Bodil fortsætter sammen med hæren til Jerusalem, hvor hun 1104 dør på Oliebjerget. Hun får en usædvanlig flot begravelse i den kirke, hvor selveste Jomfru Maria er begravet. Hun får en så glørværdig død, at det sagtens kan have givet anledning til, at hendes slægtninge, biskopperne på Børglum, har fejret hende som lokalhelgen.

Sankt Bodils Kilde, Børglum - kilden ses til højre i billedet

Sankt Thøgers Kilde, Vrensted

i Vrensted ses ved sydøsthjørnet af kirkegårdsdiget. Thøger var en tysk missionær, der i 1000-tallet virkede i Norge og Danmark. Han blev den norske kong Olavs personlige præst, men da kongen blev dræbt ved Stikkelstad 1030, rejste Thøger til Vendsyssel og senere videre til Thy, hvor han lod bygge den første kirke i Vestervig. Thøger opnåede aldrig at blive anerkendt som helgen af pavestolen, men blev dyrket som lokalhelgen.

Ca. 1700 skriver præsten Frands Lauridsen Hjorth: "der ligger en liden kilde ved kirkegårdsdiget, som siges at være St. Thøgers kilde.

Sankt Thøgers Kilde, Vrensted

Sankt Knuds Kilde, Hjørring

Ca. 1730 skriver præsten Ejler Chr. Dysse: "Udenfor kirkegården er en liden kilde." Og Dansk Folkemindesamling 1906: "Præsterne sænkede i sin tid et net i kilden dagen før St. Hansdag for deri at opfange de penge, som folk der besøgte kilden St. Hansaften ofrede til den".

Kilden tilsandede efterhånden, men blev genfundet 1894 ca. en meter under vejbanen, og pastor Pommerencke lod den da oprense. I 1912 blev vejen omlagt, og kilden istandsat og i 1923 rejste Historisk Samfund for Hjørring Amt en mindesten ved kilden.

Vrensted kirke er den ene af to danske kirker, der er indviet til Sct. Thøger. Den anden er Vestervig eller mere korrekt: Den nu nedrevne sognekirke var en Sct. Thøger kirke.

Sct. Knuds Kilde, Aastrupvej, Hjørring

Sct. Knuds Kilde er et 9,5 ha stort anlæg med park, skov, søer, våd eng, friluftsteater og legeplads beliggende i et kuperet terræn i Hjørrings vestlige del.

Parken blev anlagt i 1904 af Hjørring kommune, på det der dengang var byens fattigjord uden for selve byen. Anlæggelsen skete efter opfordring fra museumsmanden Lønborg Friis. På stedet lå en hellig kilde, oprindeligt indviet til Sct. Knud (Knud Hertug eller Knud den hellige). Kilden havde fra middelalderen stor betydning

som valfartssted, ikke blot for beboerne i Hjørring, men for en stor del af Vendsyssel. I middelalderen havde der også været et kapel på stedet, men dette gik sandsynligvis til grunde efter Reformationen. Den hellige kilde blev besøgt indtil sidste halvdel af 1800-tallet, hvorefter søgningen begyndte at mindske. I 1887 blev den tilkastet og herefter glemt. 1903 blev kilden oprenset igen, og traditionen med kildefest på stedet Sct. Hansaften blev genoplivet. Året efter blev området omkring kilden tilplantet med nåletræer, og en dam blev anlagt. Tre år senere fik parken yderligere to damme.

1909 blev Sct. Knuds Kilde til en historisk mindepark, idet der, igen på initiativ af Lønborg Friis, blev opstillet 22 granitmindsten over historiske begivenheder af betydning for Vendsyssel og over udvalgte vendelboer. Senere er yderligere tre sten blevet stillet op.

Ud over mindestenene er der i parken opstillet et bronzerelief af Enrico Dalgas udført af Lemmich.

I midten af 1930'erne påbegyndte man at udskifte nåletræerne med løvtræer, en proces der først var helt tilendebragt omkring 1970, hvor der også blev anlagt en stor legeplads i forbindelse med parkanlægget. I 1943 blev den ene af de tre søer opfyldt. Midt gennem dette område løber nu det rene kildevand, og stedet er i dag et vådområde med et spændende dyre- og planteliv.

Udsigten fra Vor Frue Kilde, Vennebjerg Kirke

1943 blev der også anlagt et meget stort friluftsteater i parken. De første mange år blev det brugt flittigt, men interessen blev med tiden mindre, og fra sommeren 1968 blev scenen helt opgivet. 1992, efter 24 år som spøgelsesteater, blev teateret dog atter taget i brug, og er siden blevet anvendt med succes af "Hjørring Sommerspil" hver sommer.

Korskilde eller Sct. Olai Kilde, Hjørring

I det sydøstlige hjørne af den bakke, på hvilken Sct. Olai kirke ligger, fandtes kilden, der ved gadearbejdet for adskillige år siden er bortdrænet. Omtales 1778. Den norske kong Olav blev født ca. 984, og døde i slaget ved Stikkelstad i Norge 1030. Ifølge sagnet blev han døbt under at vikingetogt til Rouen i Frankrig. En hel del kirker og helligkilder i Danmark er viet til Olav, og i kirkekunsten afbildes han ofte som en konge med en langskaffet økse.

Krykke-Karens eller Vor Frue Kilde ved Vennebjerg Kirke

Bakken Klangshøj umiddelbart vest for kirken hæver sig 69 meter over havoverfladen, og den er skabt af mennesker. Den har aldrig været udgravet, og den betragtes i almindelighed som en gravhøj fra bronzealderen (ca. 2000-500 f. Kr.). Nogle iagttagelser tyder imidlertid på, at den kan være en del af et større system af kulthøje anlagt i sigtelinier mod solens bane ved midsommer

og midvinter. Hvis det er tilfældet, har Klangshøj været et helligsted i forbindelse med bronzealderens soldyrkelse. Vennebjerg bakkeø er i så fald et af Danmarks allerældste helligsteder. På Klangshøj ses lidt nord for det højeste punkt en svag, lidt fugtig sænkning i højen. Her fandtes indtil omkring 1900 helligkilden Vor Frue Kilde. Dens vand havde helbredende kraft, indtil en bondemand fra egnen badede en skabet stud i dens vand. Derefter var vandets undergørende kraft forsvundet, fortæller traditionen.

Ved højfoden mod sydøst inden for kirkediget har man ifølge Nationalmuseets gamle sognebeskrivelse "iagttaget to rejste Sten med Overligger over. Det fortælles, at en Prins ved Navn Klank ligger begravet i Højen."

Højen har gennem århundreder været benyttet som bavneshøj. "Skønt det er en opkastet oldtidshøj, siger overleveringen, at der ret højt oppe på "Klangshøjs" nordside har været en kilde, der søgtes for mange forskellige lidelser.

Besøgene kulminerede omkring 1830, men fortsatte dog i mindre omfang til 1860. Højen har tidligere været benævnt "Glanehøj", og navnet kommer af det vide udsyn og at "glane", "glo".

Tidligere lærer Larsen, Vennebjerg, fortalte følgende: "I sognet boede i ældre tid i gården vest for kirken,

sognepræsten hr. Søren, og i nærheden boede en gammel kone, Krykke-Karen, sådan nævnt, fordi hun måtte bruge krykker.

Efter sin død gik hun igen. En aften, degnen var på vej til præstegården, ser han Karen stå på højen, og han skyndte sig at fortælle præsten det. Han iførte sig kjole og krave og gik med bibelen i hånd ud for at mane hende. Men alt det han læser og beder, griner hun ad, så han må gå hjem med uforrettet sag, og hun råber hånende efter ham: "Når du vil befatte dig med slige ting, skal du trække rigtigt i dine klæder!" Hjemkommen undersøger han i hast sine klæder og finder, at han er kommet "avet" (forkert) i den ene strømpe. Hurtigt retter han det og skynder sig med bibelen tilbage. Nu lykkes det for ham at mane hende, og på det sted, hun blev "sat ned", udvældede kilden. (Vor Frue Kilde).

1979 erindrede Ane Oline Jensen, Vennebjerg, at kilden var rindende. Også her fortælles, at dens lægedoms-kraft ophørte, da "en bonde vaskede en skabet stud i den."

Sankt Villads Kilde, Vejby

Sankt Villads Kilde, Vejby

ses ca. 150 meter sydvest for Vejby kirke. Villads var en engelsk gejstlig, der missionerede i Frisland, og i 780 blev af Karl den Store udsendt som missionær til Sachsen, og 787 blev Villads udnævnt til biskop af Bremen. Da den danske kirke før 1104 var underlagt ærkebispesædet i Hamburg-Bremen, er det sandsynligvis derfra Villads er kommet til Danmark. Helgendag 8. november.

Unavngivne Helligkilder

Helligkilden ved Fuglsang, Poulstrup

Helligkilden ved Fuglsang blev reetableret med støtte fra Nordjyllands amt i 2003. Der går mange historier om den gamle kilde i Fuglsang, hvis vand skulle have haft helbredende virkning og blev brugt ved alle fødsler.

Kort herfra ligger Tyvhullet – nu – Krathuset eller Krattet – her var for en menneskealder siden en anden kilde, hvis vand berømmes den dag i dag. I tørre tider var kilden nødbønde og før århundredskiftet var den skovkilde, men efter en ildebrand forsvandt skoven og heden indvandrede. I 1920 blev heden pløjet op. Kilden er beliggende ved Fuglsangvej, som er en sidevej til Hjabellundvej. Der er på stedet opsat et skilt, som henviser til "Helligkilden"

Helligkilde, Tårs

På ejendommen V. Bøjet i Sæsing findes kilden i hjørnet af en eng. Efter en kalv omkom ved at synke i den bløde engbund omkring kilden blev den rørlagt i den nærliggende bæk.

Helligkilde, Ugilt

I Børglum Klosterskovs sydlige del lå en helligkilde, der hørte under klosteret i Børglum og blev søgt til det 20 århundrede.

Barnebrønden, Ugilt

Var en kilde i den østlige del af præstegårdsmarken ved en stor nu sløjfet gravhøj, Fruerhøj. Kilden er nu udtørret, men stedet stadig fugtigt.

En ridder fra Knivholt ved Frederikshavn var på vej til herregården Kokkedal med sin unge frugtsommelige kone. Da de kom til Ugilt Mark blev hun syg og måtte bringes fra vognen til en grønning ved foden af Pejterbakke, hvor hun fødte to sønner, men det kostede både hende og børnene livet. Ridderen lod dem alle begrave på stedet og rejste højen over dem. På stedet, hvor det skete, sprang en kilde frem.

Helligkilde Tolne

Et fugtigt hul vest for Tolne Station nær Skørbækshede Plantage ved foden af en skrænt, hvor vejen mod Kirkehøj svinger mod nord. Her afholdtes kildemarker i middelalderen. Den første lutherske præst Søren Dråby, skal være dræbt ved kilden, måske fordi han i sin reformiver har krænket den hellige kilde.

Helligkilden ved Søndre Lyngby

Nær Kystevejen i Søndre Lyngby findes en helligkilde, som ligger ved resterne af en gammel hulvej. Vejen har gået over en slugt, der i markbøgerne fra 1600-tallet kaldes "byedal". Kilden blev genfundet midt i 1990'erne og er derfor ikke før registreret i nogle oversigter over helligkilder.

Helligkilden ved Kjul

I Lilleheden klitplantage er der to mindre vandløb, Bjergbækken og Kjul å. Navnet Kjul betyder "et kuperet område". Ved Kjul har der tidligere været en handelsplads, hvorfra der blev drevet sejlads og handel med Norge. Rideruten passerer forbi en hellig kilde, umiddelbart syd for den asfalterede skovvej hvor Kjul Å krydser vejen. Ifølge overleveringen strandede et hollandsk skib en nat ved kysten. En lokal herremand og hans folk ventede ved stranden med skumle hensigter. Det forstod hollænderne, og det kom til kamp, hvorunder herremandens hest blev stukket i bringen og blødte meget. Han red hurtigt til kilden og vaskede såret, så blodet standsede. Derved tabte kilden ganske vist sin kraft.

Helligbæk, Bindslev

Løber ud i Gøggårds Bæk ved Søttrupgård i et trebundet sogneskel. Vandet i bækken var helligt her, hvor de to åer løber sammen, og folk kom med svagheder og sygdomme og søgte helbredelse. I forvejen er et sådant sogneskel helligt, og når det forenes med vandets sammenløb, bliver helligkraften åbenbart endnu større.

Helligkilden ved Kjul

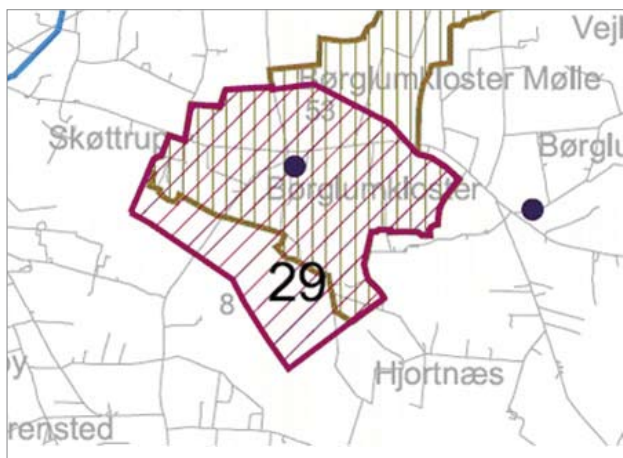
Mårup Kirke - gammelt vejspor

PERSPEKTIVERING

Hjørring Kommune rummer mange værdifulde kulturarvselementer og spor fra middelalderen. Særligt kan fremhæves Børglum Kloster og Vrejlev Kloster som hele kulturmiljøer med mange uudnyttede potentialer for oplevelse og formidling. Desuden rummer kommunen mange voldsteder, kirker og andre spor fra middelalderen, der i sammenhæng tilfører et område særlige værdier. For alle de nævnte kulturarvselementer gælder, at det, foruden sikring af selve elementerne, er vigtigt at sikre elementerne deres sammenhæng og samspil med de nære omgivelser og det omgivende landskab.

Kulturmiljø nr. 29: Børglum Kloster, Regionplan 2005

9.1 Børglum Kloster

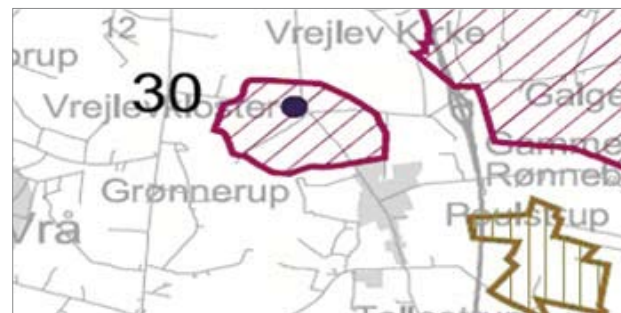
Fredningen af Børglum Kloster knytter sig snævert til bygningerne og det helt nære miljø omkring klostret. Med fredningen sikres derfor det nære miljø men ikke klostrets særlige værdi i landskabet. Anlæg og elementer i landskabet såsom vindmøller, master, siloer, øvrigt byggeri mv. er efterhånden blevet så store og markante, at de visuelt præger meget store landskabsområder. Fredning af de nærmeste omgivelser sikrer derfor ikke

længere Børglum Kloster som monument i landskabet samt indsigten til og udsigten fra Klostret. På samme måde forholder kultravarsarealet sig til sporene tæt knyttet til klostret så der her ligeledes er fokus på det nære miljø.

Kulturmiljøet, der er udpeget i regionplanen, inddrager et større område og sikrer derved i højere grad klostret og samspillet med det omgivende landskab. Udsigtsfredningen fokuserer tilsvarende på klostrets visuelle betydning og udsigten mod nord.

9.2 Vrejlev Kloster

Fredningen af Vrejlev Kloster er en ren bygningsfredning. Klosteret er ikke medtaget i Kulturarvsstyrelsens udpegning af kulturarvsarealer, men det er i regionplanen udpeget som kulturmiljøareal omfattende kloster og kirke. Denne udpegning kan være med til at sikre klosterets synlighed i landskabet. Det er desuden væsentligt for oplevelsen af klostret, at det fremstår i sin helhed.

Kulturmiljø nr. 30: Vrejlev Kloster, Regionplan 2005

9.3 Anbefalinger

Det anbefales, at der af Kommunen tages initiativ til at definere nærmere beskyttelsesarealer og retningslinier omkring Børglum Kloster og Vrejlev Kloster, der sikrer klostrenes landskabelige virkning og udsigt i fremtidens landskab, ved at definere kulturmiljøet i den kommende kommuneplan eller i en temaplan for landskab og kulturarv.

Målet med at udpege af kulturmiljøer er at sikre forskellige lokaliteter, der kan fortælle om, hvordan mennesker har levet og arbejdet i en tidsperiode. Netop her er Børglum Kloster og Vrejlev Kloster de mest lysende eksempler på kulturmiljøer.

Børglum Kloster

Det foreslås at der tages udgangspunkt i det foreslåede kulturmiljø udlagt af Nordjyllands Amt (område 29) sammen med den landskabelige udsigtsfredning der i delprojekt 1 danner baggrund for den landskabelige afgrænsning af det samlede herregårdslandskab omkring Børglum Kloster.

Oplevelsesværdien på Børglum Kloster er stor. Derfor bør der lægges arkitektoniske, kulturhistoriske og landskabelige værdier til grund for en afgrænsning af et fremtidigt kulturmiljø ved Børglum. Den kulturhistoriske formidling er af stor værdi. Udsynet og indblikket indgå også i værdigrundlaget, da det er med til at skabe identitet og identifikation – samtidig med, at middelalderen fornemmes tydeligt.

Samspillet mellem hovedbygning og kirke giver sig udslag i en harmonisk helhed. Hovedbygningen og kirken er hver for sig repræsentative som type. Hovedbygningerne dels som et af mange barokkomplekser, dels som en af mange hovedgårde. Kirken som repræsentant blandt klosterkirkerne. Ydermere er de repræsentative som to modpoler. Det verdslige overfor det gejstlige.

På kirkens nordside er med granitkvadre anskueliggjort en grundplan af den nedrevne nordre korsarm, ligesom der øst for koret på samme måde er markeret den oprindelige korrundings grundplan. Begge er medvirkende til at give en fornemmelse af, hvordan komplekset ville have taget sig ud, hvis nedrivninger ikke havde fundet sted.

Vrejlev Kloster

Det foreslås at der tages udgangspunkt i det foreslåede kulturmiljø udlagt af Nordjyllands Amt (område 30). I de bygningsnære omgivelser kunne formidlingen af de gamle (ikke eksisterende) bygningers historie og bygningsmæssige sammenhænge ske f.eks. ved en simpel markering i terrænet samt opstilling af informationstavler. Herved kunne de gamle strukturer opleves. Det er væsentligt for oplevelsen af klosteret, at området opleves i sin helhed. I dag gennemskæres området af en vej, der deler området og forringer oplevelsen af stedets helhed. Vejens forløb kan derfor indgå i fremtidig planlægning og om muligt flyttes uden for området.

Kirkerne

Mange kirker fra middelalderen er omfattet af initiativer som f.eks. provst Exner-fredninger. Ved en gennemgang af kirkerne og deres omgivelser kan der dog være grundlag for en kulturmiljøafgrænsning, som er anderledes end afgrænsningen af de frivillige fredninger og indkigslinierne. Enten fordi der er bygninger, som har en klar reference til kirkerne som f.eks. missionshuse, eller fordi der er elementer i landskabet som kirkelade, kirkesti osv.

Kirkerne er som landskabselementer vigtige. Indsigten til kirkerne er vigtige at bevare, ligesom det er en kvalitet at gøre kirkerne mere tilgængelige.

Øvrige emner

Et emne der kan arbejdes videre med er en gennemgang af bygningernes bevaringstilstand og anbefalinger til vedligeholdelse.

På sammen måde bør udstillingerne og formidlingen, der sker fra klostrene, i højere grad løftes og tilbydes yderligere fagligt indhold.

Stiforbindelser etableret som "spor i landskabet" kan udbygges og der kan i højere grad knyttes interessante middelalder spor til stiforløbet. De kan f.eks. udgå fra Børglum for at give klostret ekstra vægt i formidlingen. Den uendelige sti rummer ligeledes et potentiale for øget formidling af middelalderens spor i egnen.

Koblingen af flere elementer fra middelalderen, f.eks. Børglum og Vrejlev klostre, de tidligere hovedgårde under klostrene, voldsteder, middelalder kirker og helligkilder giver tilsammen mulighed for en samlet formidling af middelalderen som en stærk periode i Vendsyssel. Pilgrimsruter kunne blive et nyt tilbud, hvor kirke-, kunst- og landskabshistorie kunne formidles gennem f.eks. fortællinger, kalkmalerier og ved at følge gamle spor i landskabet.

Fest-/picnicområde ved Børglum Kloster

LITTERATURLISTE

Agro Arkitektur Prisen 2005 – *begrundelse for udpegning af Kås Hovedgård og Vrejlev Kloster som prismodtagere i 2005.*

Henrik Bygholm, Hans Gregersen og Palle Kirkegaard: *Stygge Krumpen – den sidste Børglumbisp*, Thisted 1979

Peter Carelli, Lars Hermanson og Hanne Sanders: *Ett annat 1100-tal – individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Riga 2004

Erik Horskjær (red.), *De danske kirker, Vendsyssel*, bind 9, København 1967

Per H. Jacobsen: *Kort og godt om danske klostre*, København 2000

Gert Jensen, *Børglum Kloster*, Børglum 2006

Hugo Johansen: *Om vore tidlige teglstenskirkers oprindelse*, artikel i festskrift til Olaf Olsen, København 1988.

Jens Anker Jørgensen og Bente Thomsen: *Gyldendals bog om danske klostre*, København 2004

Vilh. la Cour og Hans Stiesdal: *Danske voldsteder fra oldtid og middelalder*, Hjørring Amt, København 1963

Niels-Knud Liebgott: *Danmark i Middelalderen*, Viborg 1998

Vilhelm Lorenzen: *De danske præmonstratenserklostres bygningshistorie*, København 1925

Nordjyllands Amt, Regionplan 2005 og udkast til Kultur- miljøbeskrivelser 2006-07

Peter Riemann: *Børglum Klosters historie*, Hjørring 1941

Peter Riemann: *Vrejlev Klosters historie*, Hjørring 1947-48

Aage Roussell: *Børglum Kloster*, Nationalmuseets blå bøger 1958

Benito Scocozza og Grethe Jensen: *Danmarkshistoriens hvem, hvad og hvornår*, Politikens etbinds Danmarkshistorie, København 1999

Niels Peter Stilling: *Danmarks slotte og herregårde*, København 2002

J.P. Trap: *Danmark: Hjørring Amt*, 5. udgave, København 1960

Navne i Danmarkshistorien – 1000 kvinder og mænd fra Danmarkshistorien, Gyldendals leksikon, København 2004

Gyldendal og Politiken: *Danmarkshistorie*, bind 4 (hovedforfatter **Ole Fenger**), København 2002

En række institutioners hjemmeside bør også nævnes: Præmonstratenser-ordenens hjemmeside www.pre-montre.org (sprog: engelsk og latin).

Den danske katolske kirkes hjemmeside www.catholic-web.dk og www.katolsk.dk

www.jmmarcussen.dk/historie er en hjemmeside skrevet i forbindelse med undervisning på Folkeuniversitetet. <http://www.jmmarcussen.dk/historie/Religion/arkitekt/bygd4.html> handler specielt om den bygningsmæssige indretning og strukturplan for klostre.

En del hjemmesider bygger på afskrift af andre uden kildekritik; og ofte vil man støde på oplysninger, der bruger misvisende referencer eller årstal.

Det bliver således op til brugeren af data fra hjemmesider er skabe sin egen fortælling og med den kronologi i fremstillingen, som giver en mening i situationen.

FOTOS

Michael Jensen, side 4, 5, 6, 10, 11, 12 tv., 14, 16, 18 midt, 19 nederst, 20, 23, 24, 33 th., 34, 35, 39,
Per Lysdahl, side 18 th., 19 øverst, 27, 28 nederst, 29, 30, 31, 32, 36, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53
Jørgen Stubgaard, side 37, 42
Susanne Smed, side 33 tv., 41,
Nordjyllands amt - billeddatabase, side 8, 28 øverst,
Vendsyssel Historiske Museum, side 21
Ole Brønden, side 12 th., 21

© Kort & Matrikelstyrelsen (179)

Hjørring Kommune 2008

Oplag: 1000 - 1. udgave
Tryk: www.vendia.dk

Børglum Kloster og mølle i disen set fra Vrensted i syd

Højen - Bjørnager - udsyn fra gravhøj, Mosbjerg

Bilag 1: Fredningsliste for Hjørring Kommune

Baggesvognvej 499. Baggesvogn. Den trelængede hovedbygning (1744 på kældre fra ca. 1550-1600, midtfløjens bindingsværk skalmuret ca. 1850, sidelængerne ca. 1900) (fredet 1951), dæmningen over voldgraven med vangemurene, murpillerne og de to hundehuse (alt sidstnævnte fra midten af 1700-tallet) samt gårdspladsen på voldstedet. F. 1951. Udv. 1999.

Brinck Seidelinsgade 10. Bygget som centralbibliotek (1926 af Jens Jacobsen) for Hjørring Amt. Kunstmuseum fra 1972. Museumsbygningen med trappe, havemur og haveanlæg. Ejers i dag af Sparekassen Vendsyssel.

Bøgstedvej 170. Bøgsted. Hovedbygningens nordre og vestre fløj (nordfløjen 1500, ombygget 1791)*, den stenpikkede gårdsplads og indkørsel, de omgivende borner forbundet med kæder samt den formodede karpedam. F. 1918. Udv. 2003.

Børglum Klostervej 255 A. Børglum Kloster. Den trefløjede hovedbygning (ca. 1220-1500, ombygget 1750 af Lauritz de Thurah). F. 1918.*

Fuglsigvej 161. Fuglsig. Det trefløjede gårdanlæg med udløberfløj (hovedbygningens bindingsværkdel med rokokostuen ca. 1770), den brolagte gårdsplads og opkørslen med borner. F. 1939. Udv. 1982.*

Havnegade 2. Hirtshals Kro. Hirtshals. Den gamle længe med facade mod havnepladsen (ca. 1850 og senere). F. 1982.

Hørmestedvej 130. Høgholt. Hovedbygningen med tårn og sidefløje samt gårdspladsen og vejdæmning med balustrader (1850-90). F. 1988.*

Jernbanegade 6. Sindal gamle Postkontor. Postkontoret (tidl.) (1911 af Hack Kampmann). F. 1997.

Nørregade 12. Løkken. Stuehuset (ca. 1850). F. 1979.*

Nørregade 35. Hjørring. Forhuset (muligvis 1793 og senere, sygehus 1822-32). F. 1965.

Nørretorv 10-15. Hjørring. De tre forhuse (1854), hjørnebygningen (1857) og de to baghuse (nr. 11: ca. 1860; nr. 13: 1858, 1866 og 1878). F. 1965.

Oddenvej 31. Odden Hovedgård. Hovedbygningens sydfly (1455), østfløj (1520) og

vestfløj (1800-tallets slutn.) samt det lave hus ved østfløjens nordgavl (1800-tallet), brolægningen på gårdspladsen og tilkørselsvejen samt hegnsmuren langs gårds

pladsens nordside. F. 1918. Udv. 1987.*

Pakhustorvet 1-3. Løkken. Pakhuset (1909). F. 1987.*

Skolegade 8. Hjørring. Den gamle latinskolebygning (ca. 1840). F. 1976.*

Stensbæk 2. Stensbæk. Hovedbygningen (1744). F. 1945.*

Sømærkevej 6. Løkken Båke. Sømærket (1884). F. 1997.

Søndergade 9. Hjørring. Forhuset (midten af 1800-tallet). F. 1979.

Torvet 6. Hjørring. Rådhuset (1838). F. 1945.*

Vestergade 1. Provstegården. Hjørring. Forhuset (1773-74) og sidehuset opført som lade og stald (beg. af 1800-tallet, delvis genopbygget ca. 1860). F. 1919. Udv. 1976.*

Vestergade 8. Hjørring. Det cirkulære lysthus med pyramidetag (opført mellem 1828 og 1837). F. 1992.*

Vrejlev Klostervej 805 A, 800 og Hovedgaden 195.

Vrejlev Kloster. Hovedbygningens nordfløj (ca. 1500) samt vestfløjen (ca. 1500, forlænget ca. 1760, ombygget 1918) med tårn og udløberfløj (1918 af Charles Jensen). F. 1918. Udv. 1982.*

Kilde: Kulturarvsstyrelsens database: Fredede og Bevaringsværdige Bygninger, 2007 www.kulturarv.dk/fbb

Bilag 2: Thrugot-slægten

Thrugotslægten, der undertiden også for kaldes for Trued, er en magtfuld og indflydelsesrig stormandsslægt, som kan føre sin stamtavle tilbage til Svend Tveskæg.

Denne slægt spiller frem til midten af 1100-tallet den største magtpolitiske rolle i Danmark. Asser, Danmarks første ærkebiskop er af denne slægt. Bodil, hans faster, er gift med Erik 1. Ejegod og mor til Knud Lavard.

Erik 1. Ejegod støtter sin bror Knud under oprøret mod ham i 1086. Som konge arbejder han for helgenkåring af sin bror Knud 4. den Hellige, hvad der lykkes i år 1100 og for et ærkebispesæde i Norden uafhængigt af Hamburg-Bremen, hvilket sker med oprettelsen af ærkebispesædet i Lund i 1103/04.

Samtidig drager Erik på korstog mod Jerusalem sammen med dronning Bodil og en større hær og med finansiell støtte fra den tyske kejser. Bodil fortsætter til Jerusalem, hvor hun dør på Oliebjerget. Hun er begravet i Josafats Dal nær Jerusalem.

Slægten anses for at være nørrejysk. Dog har den tæt tilknytning til Østdanmark; og i modsætning til sædvanen på den tid så indgår den alliancer med Bodil-slægten fra Næstved-kanten og Hvideslægten fra Ringsted-kanten. Alliancerne handler om magt og indflydelse – og det giver sig bl.a. udslag i udnævnelser til bisper.

Efter afslutningen af borgerkrigen i forlængelse af Blodgildet i Roskilde i 1157 så omtales Thrugotslægten kun i alliancer med nederlagets folk. Og midt i 1170'erne bliver slægten endegyldigt fjernet fra den politiske scene i forbindelse med Magnus Eriksens "opstand".

Det er Saxo, der beretter om det som en opstand eller sammensværgelse – og det ligner flere af de påstande om sammensværgelser (propagandaskabte), som Valdemar bruger til at komme af med sine politiske modstandere med.

Saxo's beretninger om disse opstande anses af flere historikere for at være omskrivninger af virkeligheden med henblik på at glorificere Valdemar og Absalon.

Bilag 3: Ærkebisp Eskild

Eskild lever i perioden ca. 1100-81. Han er ud af Thrugotslægten. Eskild henregnes til en af de europæiske kirkefædre og er personlig ven af cistercienserordenens stifter Bernhard af Clairvaux, som har besøgt første gang i 1153. Som 12 årig bliver han sendt til Domsolen i Hildesheim for at få sin uddannelse. Her oplever han en personlig omvendelse. I et syn viser Jomfru Maria ham Hovedes flammer og håner ham, fordi han vil løskøbe sig med penge. Han kan kun sættes fri af nåde og mod at love at grundlægge klostre af fem forskellige munkeordener i Danmark. Han afgiver et løfte herom. I 1134 bliver han biskop i Roskilde. Eskild bliver – efter politiske forviklinger mellem konge og kirke – ærkebiskop i Lund i 1137. Det første kloster han er med som grundlægger af er et benediktinerkloster i 1135 i Næstved. Han bliver en varm tilhænger af reformbevægelserne og bliver en markant forkæmper for de gregorianske kirkeidealer. Siden hen indkalder han cisterciensere (Herrevad 1144), præmonstratensere fra Frankrig (Tommarp og Öfved 1150) og fra Tyskland (Børglum 1176), augustinerkorherrer (Eskilsø 1156), karthusere (Asserbo 1163) og johannitter (Antvorskov 1164) til Danmark. De tildeles jord, som ejes af Eskild, hans slægt og hans alliancepartnere i spillet omkring kongemagten, eller overtager eksisterende klostre tilhørende benediktinere og augustinerkorherrer – dvs. munkene skifter over til de nye bevægelser; og klostrene får nye abbeder.

Eskild lever i en overgangsperiode, hvor kirkelige reformkrav som f.eks. cølibat kun langsomt vinder frem. Tidligt i sit liv er han gift; og hans dattersønner Karl og Knud deltager i en sammensværgelse mod kong Valdemar. Han har hele sit liv et konfliktfyldt forhold

til Valdemar 1. den Store. Han nedlægger sit hverv i 1177 og tilbringer sine sidste år i cistercienserklostret i Clairvaux. I virkeligheden bliver han via et kirkepolitisk kup fra biskop Absalon i Roskilde tvunget væk. Absalon bliver ny ærkebiskop i stedet for Eskilds brorsøn Asser. Absalon tilhører den sjællandske Hvideslægt, som fra dette tidspunkt fortrænges Thrugotslægten fra inderkredsen omkring kongemagten.

Eskild dør efter at have foræret sine ejendomme til forskellige klostre og kirker. Han ligger begravet i Clairvaux.

Ovenstående er en bearbejdning af de meget omfattende beskrivelser af Eskild og hans samtid. Bearbejdningen er foretaget ud fra at vise, at Eskild har været en meget stor tilskynder til præmonstratensordenens ankomst til Danmark. Der er heller ingen tvivl om, at det er de nye, reformerte munkeordener, som medbringer viden om fremstilling af tegl til Danmark.

Bilag 4: Børglum Kloster

Set ud fra de historiske kilder kan det antages, at der tidligt i 1100-tallet eksisterer et kloster tilhørende augustinerordenen på stedet – dvs. samme orden i Vestervig og i Børglum. Klosteret er indrettet i bygninger, der indgår i den tidligere kongsgård, og ikke i de bygninger, der i dag udgør Børglum Kloster.

En hypotese kan lyde således: Kongsgården har ligget på en placering nord for den nuværende kirkegård. På kirkegården er der fundet fundamentsrester muligvis fra et kapel eller en kirke, som menes at stamme fra det tidligste kloster på stedet – evt. som en bygning i kongsgårdskomplekset. Desuden er der fundet løse kvadre og ornamentssten i området som f.eks. en lille søjlebase, der af stenmesteren er signeret med navnet "Tove", hvilket i nutidig sprogbrug svarer til navnet Tue.

I løbet af de næste ca. 100 år forfalder bygningerne til den tidligere kongsgård. De er heller ikke anlagt ud fra ordenens strukturplan for klosteranlæg, hvorfor de alene af den grund er utidssvarende. Præmonstratenser-ordenen opnår i 1215 pavens tilladelse til at flytte klostret til dets nuværende placering. Omkring år 1220 påbegyndes det nye kloster. Det er dette klosteranlæg, som i løbet af de næste godt 200 år bliver til de nuværende bygninger til Børghlum Kloster. Byggematerialet er for en stor dels vedkommende tegl. Kirkefløjen i nord er den ældste del af klosteranlægget. Det er en romansk klosterkirke, som stammer fra perioden 1215-40. Dens udseende tyder på, at den er planlagt som en romansk kirke med korsarme og apsis i tilknytning til koret. På det tidspunkt er det en korskirke med stor korrunding.

Bygningens østlige del er et romansk kor og korsskæringsfag; og mod vest et gotisk basilikalt skib i to fag med sideskibe, der begge er på fire fag. Den er i al væsentligt opført af granitkvadre på profileret sokkel. Det kvadratiske kor har haft en stor apsis, der udvendig har blændarkader på halvsøjler. I de ligeledes kvadratiske korsarme har østvæggene i hver side været gennembrudt af to bueåbninger, der har ført ind til små kapeller med alternicher. De to kapeller nærmest koret har været to fag dybe. I nedre korsarms nordvestlige hjørne har der været en vindeltrappe.

Det ser ud til, at domkirken er tænkt som en videreudvikling af Viborg domkirke og er planlagt i en størrelse så den ikke har stået tilbage for tidens øvrige romanske katedralbygninger. Den er muligvis aldrig færdigbygget efter den oprindelige plan, hvor kirkens længde skulle have dækket hele klostrets nordfløj. Den mangler således to buer mod vest. Det afspejler 1300-tallet, der er mere politisk uroligt og økonomisk fattigere end 1200-tallet. Kirken bliver dermed mere beskeden i størrelse end først tænkt. Det lykkes dog at færdiggøre skibets to fag og de fire fag i hvert af sideskibene. Således stammer fra denne periode sideskibenes ydermure og de spidsbuede arkader mellem hovedskib og sideskibe

samt søndre sideskibs østre og vestre hvælv. Formentlig er det i denne forbindelse også, at de høje spidsbuede arkader mellem korsarmene og korsskæringen opføres for at kunne dække denne med et hvælv.

Dette hvælv er ombygget omkring år 1500. Måske er det en brand, der har nødvendiggjort en fuldstændig ombygning af højkirkemurene. Samtidig bliver hele kirken overhælvvet – i hovedskibet med store stjernehvælv. Noget kunne tyde på, at vestgavlen ved denne lejlighed også er blevet færdigbygget, og at man dermed affinder sig med, at skibet aldrig ville få den projekterede længde svarende til klostergårdens udstrækning.

Østfløjen opbygges som dormitorium omkring år 1300. Det er et efter datidens skik et solidt grundmuret hus. Det nedrives omkring 1670 – dvs. bygningen står i næsten 400 år.

Nordfløjen, den ældste bevarede del af hovedbygningen, stammer fra 1400-tallet. Den støder op til kirken og er ligesom vest- og sydfløjen opført af munkesten i to stokværk. Klosterbygningerne rummer munkenes celler øverst. Nederst er læsesale, bibliotek og køkkenet og saltkældre. I nordfløjen lå refektoriet (spisesal) med direkte adgang til kirken.

Murværket i vest- og sydfløjen stammer fra ca. 1450-1500. Det er således først på dette tidspunkt, at det nuværende klosteranlæg færdiggøres. Klostrets aktiviteter er i perioden forud i høj grad foregået fra andre bygninger – formentlig i den umiddelbare nærhed. Fra andre klostre vides, at der ud over det firfløjede klosterkompleks har været et betydeligt antal bygninger, indrettet til forskellige funktioner.

Vestfløjen er klostrets økonomibygning - dvs. indeholdende køkken, bryggers og bageri samt et maltgøreri (øl – med en ganske svag alkoholprocent - spiller en stor betydning i den daglige kost). Herfra er der via udbygningen af nordfløjen adgang til kirken. Den

oprindelige østfløj indeholder munkenes sovesal (dormitoriet) med direkte indgang til klosterkirken og efter gammel lokal tradition munkenes "ragestue".

Spør i form af bygningsrester og skriftlige kilder tyder på, at der i den katolske tid har været åbne buegange (arkader) indvendigt mod klostergården samt "Svalegang" på sydfløjen. De er formentligt sløjfet ved dé Thuras ombygning i 1750-55.

På den brolagte gårdsplads markerer den dag i dag stenlagte rektangulære firkanter de tidligere munkebegravelser.

Ved reformationen bliver Børghlum lagt ind under kronen. Bispesædet, klostret og alt gods, der tilhører de 2 institutioner, følger med. Det drejer sig om 27 hoved- og avlsgårde tilhørende klostret og 20 tilhørende bispestolen. I perioden derefter bliver givet som len til forskellige adelsmænd, indtil Børghlum i 1665 overgår til privat eje.

I årene både op til og efter reformationen forfalder dette imponerende bygningsværk. Men omkring 1600 fik lensmanden Godslev Budde bemyndigelse af kong Frederik 2 til at rive såvel korsarme som korrunding ned, så materialerne herfra kunne anvendes til at bevare hoved- og sideskibe samt de øvrige klosterbygninger. Kirken får da sin nuværende skikkelse.

Den sidste lensmand, der er tildelt Børghlum Kloster som kongeligt len, er Godslev Budde til Rødslet' bliver den sidste lensmand, der i 1579-1622 er tildelt Børghlum Kloster som kongeligt len. Efter Godslev Buddes død i 1622 udarbejdes en udførlig beskrivelse af godset og

.....
1. Et datidigt gods ved Limfjorden på den lokalitet, hvor nu Aalborg Lufthavn ligger. Bygningerne til Rødslet bliver nedrevet under 2. verdenskrig i forbindelse med udbygningen af Aalborg Lufthavn. Enkelte bygningsdele bliver ført tilbage til Børghlum Kloster og der genanvendt til markering af fundamentet af klosterkirken.

bygningernes tilstand. På det tidspunkt er klostrets østfløj en to etager høj stråttækt bygning med saltkælder. Sydfløjen er en grundmuret bygning i to etager med tegltag og saltkælder. I første stokværk er der en borgerstue. I andet stokværk en fruerstue og en svalegang af træ ud imod gården samt i vestre ende en sal og et kammer. Kælderhvelvet i portfløjen stammer fra renæssancetiden (1536-1648). Vestfløjen udgøres af en murstensbygning med tegltag. I dets underetage er der køkken, bryggers, bageri og et "maltgøreri". Nordfløjen er en bygning i to etager med tegltag og en svalegang med trætrappe til gården. Selve godset omfatter 268 gårde, 163 gadehuse og 4 møller.

I en årrække i 1600-tallet stod klosteret øde hen og forfaldt. I 1645 blev bygningerne beskrevet som værende rene ruiner. Østfløjen står endnu i 1662 i to stokværk, selv om den allerede i 1623 bliver beskrevet som stråttægt og halvt i ruin. Den nedrives omkring 1670 og erstattes af en udhusbygning i én etage, der ikke oprindeligt, men nu er sammenbygget med sydfløjen. I 1669 blev klosteret ved mageskifte omdannet fra len til en herregård i privat eje. Herefter er der flere ejere – bl.a. dronning Charlotte Amalie, Kong Frederik IV og prinsesse Sophie Hedvig. Kongehuset afstår i 1716 Børglum; og det bliver kort tid efter overtaget af ridefoged Frederik Kjær fra Dronninglund.

Blandt de ejere, der præger Børglum Kloster mest siden opførelsen, er generalbygmester Laurids de Thurah, svigersøn til Frederik Kjær. Han overtager Børglum Kloster i 1750 ved sit giftemål med Christiane Marie Kjærskjold, datter af Frederik Kjær (adlet under navnet Kjærskjold og død i 1740) og arving til Børglum.

I Laurids de Thurachs ejertid 1750-55 foretages en meget omfattende og indgribende ombygning, således at det kommer til at fremstå i en solid og markant barokstil. De kamtakkede gavle fjernes. Sydfløjen, som oprindeligt indeholder munkenes opholdsrum og arbejdsværelser, får påsat en gennemgående trekantgavl over portgennemkørslen. Det omformes derved til det

udseende, som det har i dag. Den nuværende vinduesplacering, den indvendige ruminddeling og delvis også udsmykningen med malede tapeter stammer fra den tid. Det samme gælder porten gennem sydfløjen. "Kongeboligen" i nordfløjen, som oprindeligt indrettes ved klosterets bygning, bliver også lavet om og inddraget i huset.

Hovedbygningens ydermure er på nær nødvendige reparationer fra tiden som fungerende kloster. I bygningernes udvendige mure er der vist cellevinduer i øverste stokværk. I de nederste stokværk stammer de tilsvarende vinduer med den spidsbuede blænding oven over fra middelalderen og de højere rundbuede vinduer fra ombygningen i lensmandstiden. I andet buefag skimtes de høje spidsbuer, der i sin tid var åbne ind til korsarmene.

Bygningsanlægget fremstår i dag som en hvidkalket, teglhængt, trefløjet hovedbygning i to stokværk, en stor kirkebygning samt en lavere østfløj i én etage med høj tagrejsning. Det er et af de meget få klostre, der stadig fremtræder som et næsten intakt firfløjet anlæg. Anlægget er dermed trods ombygninger og restaureringer et af de mest udtrykfulde middelalderlige bygningsværker i Danmark.

På nordsiden markeres den nedrevne nordre korsarm og korkapeller med profilhuggede kvadrer fra den nedrevne del af kirken. Andre dele genfindes f.eks. i gården Christiansdal, hvor der er bl.a. er fundet en apsisokkelsten.

Børglum Kloster - Sidehistorie: Laurids de Thura, 1706-1759

Generalbygmester Laurids Lauridsen de Thura er tredje søn af biskop Laurids Thura og fødes den 4. marts 1706 i Århus. Han rejser til København for at blive landkadet i 1719. I 1725 ansættes han som underkonduktør i det holstenske fortifikationskorps og rejser til Rendsborg. Han udfører nøjagtige opmålings- og tegningsarbejder,

hvor han kommer frem. Efter en længere udlandsrejse kommer han tilbage til København i 1732. Han bliver udnævnt til overkonduktør og i 1733 til hofbygmester. Samme år forfremmes han til ingeniørkaptajn. I 1736 udnævnes han til oberstløjtnant og i 1740 adlet under navnet de Thurah.

de Thurah står på højden af sin tids arkitektoniske og tekniske viden. Han er selvlært arkitekt. Hans stil er senbarok, som er populær i 1700-tallets midte. Stilen bliver dog trængt af rokokoen, som Nicolai Eigtved, hans samtidige arkitektkollega og -rival, er eksponent for. Det fører til "et frivilligt eksil" på Børglum Kloster i 1750-54.

Han vender tilbage til København og til hoffet efter Nicolai Eigtveds død. Han udnævnes til generalbygmester i 1754. Efterfølgende sælger han i 1756 Børglum Kloster til Jens de Poulson.

Bilag 5: Kirker fra middelalderen

Kort beskrivelse af de enkelte kirker (bygningshistorie)
I den følgende ultrakorte beskrivelse er der fokuseret på bygningerne – dvs. at kalkmalerier, stenhuggerarbejder, inventar, udstyr, helgener mv. er meget begrænset omtalt.

Astrup Kirke har senromansk kor og skib, som er opført af granitkvadre og munkesten på hulet skråkantsokkel af granit. Den stammer fra 1200-50. Af de oprindelige dele ses stadig spor efter den rundbuede norddør og i korets østvæg et tilmuret rundbuevindue. En romansk monolitvinduesoverligger er indsat over en glug til gravkælderen under koret. Både korbuen og syddøren er udvidet - formentlig i gotisk tid.

Våbenhuset mod syd er – som de åbne vinduer – fra anden halvdel af 1800-tallet. I 1910 er der i kirken fundet en munkesten med runealfabetet. En afstøbning kan ses i den indvendige side af vestgavlen. Kirken har gennem århundreder tilhørt herregården Bøgsted.

Astrup Kirke

Bindeslev Kirke

Bindeslev Kirke er en romansk teglstenskirke af vendsyssel-typen fra omkring 1200. Ældst er koret og den østlige del af skibet. Muren i de ældre partier hviler på kvadersokkel med skråkant og er i øvrigt opført af munkesten med enkelte granitkvadre – navnlig korets flade østvæg. Bedst bevaret af det oprindelige er bygningsdele i skibets og korets nordmure – bl.a. hjørnelisener, der bærer buefriser over savsnitbånd. Norddøren med tympanonfelt er indvendig velbevaret. Syddøren er tilmuret.

Senere i middelalderen er kirken forlænget mod vest. De tykke mure har formentlig været bestemt til at bære det tårn, der først er bygget i 1941-42.

I 1888 er fremdraget et stærkt byzantisk påvirket kalkmaleri forestillende den tronende Jomfru Maria med Kristusbarnet. Dette madonnabillede er fra begyndelsen af 1200-tallet; og er et eksempel på, hvorledes det østromerske riges hofkunst når til Vendsyssel.

Børglum Klosterkirke er beskrevet i kapitlet om Børglum Kloster.

Sanct Catharina Kirke, Hjørring, består af en oprindelig romansk kerne af en teglestenskirke af vendsyssel-typen. Af den oprindelige romanske tegnstensbygning er kun bevaret ganske få rester. En lille stump af en profileret sokkel med nederste del af en pilaster viser, at den tilhører den vendsysselske teglstensgruppe. Nogle få krumhugne kvadre i korets sydmur kan tyde på, at den har haft apsis.

Udseendemæssigt domineres den dog helt af senere om- og tilbygninger. Fra begyndelsen af 1400-tallet (sengotisk tid) stammer koret med "knækket" gavli i øst, som erstatter det oprindelige korparti. Omkring 1650 forsvinder den oprindelige korbue samtidig med, at der opføres et sakristi i nord, og at hele kirken får krydshvælv. Kort efter 1400-tallets midte opføres ved sydsiden af skibet Sct. Annæ kapel, et kapel med otte-tedtelt hvælv. I slutning af 1400-tallet tilføjes det svære vesttårn, hvis stjernehvælvede underrum er forbundet med skibet ved en spidsbue med delvis affasede kanter. I slutningen af 1700-tallet ombygges tårnets øvre dele og får svungne, nordjyske barokkamme. Tilsvarende

Sanct Catharina Kirke

kamme er opsat efter en brand i 1793. I 1855 bliver der på nordsiden over for Sct. Annæ kapel tilføjet et nordkapel; og i 1867 indsættes der i hele kirken rundbuede støbejernsvinder. I 1908 flyttes hovedindgangen fra Sct. Annæ kapel til tårnet, hvor der mod vest indsættes en spidsbuet portal.

Den treskibede nordfløj fra 1924-26, som nu er hovedskibet, bliver bygget samtidig med et våbenhus nordligt på østsiden. Fløjen bliver placeret, hvor den oprindelige korsarm ligger. Efter flytning af alteret til Sct. Annæ kapel kommer det gamle kirkeskib til at fungere som korsarme. Den herved fremkomne korskæring forhøjes og får nyt hvælv. Samtidig fornys flere af de gamle hvælv.

Denne kirke er viet til Sanct Catharina af Alexandria, ombygget og udvidet adskillige gange.

Em Kirke har romansk kor og skib. Der er tilføjet et sengotisk tårn mod vest. Den romanske bygning er opført af granitkvadre på profileret sokkel, der dog alene er synlig på nordsiden af kor og skib. Murværket er i sengotisk tid i vid udstrækning omsat med iblanding af munkesten. Denne ombygning skyldes muligvis en brand, hvilket det forhold, at adskillige kvadre er skørnet af ild, tyder på.

Em Kirke

I den tilmurede norddør er karmen af muret tegl; og i tilmuringen er der indsat en romansk vinduesoverligger. I skibets nordside sidder der et gotisk spidsvindue. Tilsvarende gælder for korbuen, der også er ommuret med anvendelse af teglsten. Kor og skib har bjælkelofter. Det sengotiske vesttårn er i sin kerne opført af munkesten – dog ses kun den skalmur, der bliver muret i 1868. Dets underrum fungerer som våbenhus og står ved en dør i forbindelse med skibet.

Furreby Kirke er en ensom forblæst kirke i det åbne klitlandskab. Der bygget i romansk stil, hvilket ses af kor og skib. Kirken er i 1937 forlænget mod vest. Den romanske bygning er opført af granitkvadre på en profileret sokkel. Betydelige dele af murværket har i tidens løb måttet sættes om. Det tydeligst i korgavlen. Et nordvindue i skibet er tilmuret; og de to oprindelige døre spores kun svagt. I det indre, der har bjælkelofter, står den noget uregelmæssige, runde korbue med grove, skrånede profilerede kragsten.

Vestforlængelsen er bygget af gule mursten og af kvadre, der er genanvendt. Denne bygning har fladbuget, falsat vindue mod vest og døre i nord og syd. Det er dog kun den mod syd, som fører ind til forhallen. Den mod nord fører ind til et depot.

Furreby Kirke

Horne Kirke er oprindeligt opført i romansk stil, hvilket ses af kor og skib. Den romanske bygning er opført af granitkvadre på hulkantsokkel. Syddøren er tilmuret, mens den rundbuede norddør, der har profilerede kragsten, stadig er i brug. Korets rundbuede østvindue med monolitoverligger ses tilmuret. Nogle vinduesmonolitter er i ny tid genindsat; og andre er indmuret i våbenhuset. I kirkens indre er korbuen bevaret med rundstavprofilerede kragsten. Skibet har bræddeloft.

I sengotisk tid er bygget et våbenhus mod nord. En væsentlig del af det er opført i granitkvadre. I 1776 nedbrydes et sengotisk tårn; og i dag er kun fundamentet bevaret. Det ses placeret oven i en stensat stenaltergrav, der som sekundær begravelse også rummer en bronzealdergrav. Det er påvist ved en arkæologisk udgravning i 1948. Da tårnet fjernes, opmures en ny kamtakket gavlmur med initialer for Chr. Fr. Rantzau, greve til Asdal. Senest er i 1960 tilkommet et tårn mod vest.

Hæstrup Kirke er i 1487 af et sognevidne bevidnet opført af Vrejlev Kloster sammen med landsbyen Hæstrup. I 1489 har biskop Niels Stygge Rosenkrantz bekræftet, at Vrejlev Kloster ejer kirken. Kor og skib er opført i senromansk tid med en sengotisk forlængelse mod vest. Den oprindelige bygning har en normal romansk

Horne Kirke

Hæstrup Kirke

grundplan og opført hovedsagelig af munkesten. På sydsiden består murens fod af granitkvadre med karnisprofil; og på korets østside af glatte kvadre. Syddøren er i brug; og norddøren er tilmuret. Indvendig står den runde korbue.

I sengotisk tid bliver skibet forlænget mod vest; og denne forlængelse har som resten af bygningen fladt bjælkeloft.

Våbenhuset mod nord er fra 1800-tallet.

Hørmested Kirke

Hørmested Kirke ligger på en lille delvis bevokset højtning – måske er det på placeringen for et tidligere gudehus. Kirken udgøres af et romansk kor og skib, som er opført af granitkvadre på en skrånket sokkel. Den smalle, retkantede norddør er endnu i brug; og syddøren er tilmuret. Den ses tydeligt både ind- og udvendig.

Af de oprindelige vinduer er der kun bevaret et enkelt – nemlig i korets nordmur. Til gengæld er dets overligger ret usædvanlig, det der er indhugget figurer, nogle kors og en hest i den.

I sengotisk tid forlænges skibet mod vest. Byggematerialet er genanvendte kvadre fra den gamle vestgavl og suppleret med munkesten. Vestforlængelsen har en kamtak-gavl, men ingen blændinger. Våbenhuset er oprindeligt bygget i 1703 som gravkapel for ejerne af Høgholt. Det har indvendig en høj krydshvelving. Det erstatter som våbenhus i midten af 1800-tallet et nedrevet våbenhus ved skibets vestende. Korets gavlspejs er formentlig fornyet på samme tid, hvilket typen af mursten indikerer.

Jelstrup Kirke

Jelstrup Kirke har romansk kor og skib, der er opført af veltilhugne granitkvadre på en enkelt profileret sokkel, som har skrånket over en rundstav. En del krumhugne kvadre tyder på, at bygningen oprindeligt er opført med et nu nedrevet apsis. Begge døre er bevaret, selv om norddøren i dag er tilmuret. På norddørens overlig-

ger er der indhugget et ornamenteret kors og en ørn samt med majuskler indskriften IOHANNES. Over syddøren er der hugget et kors i et cirkelfelt; og overliggeren har på undersiden en rundstav. Den runde korbue med rundstavprofilerede kragtsten står bevaret. Både kor og skib har bjælkelofter.

Den sengotiske forlængelse mod vest har fået et tårn; og der bliver i samme forbindelse bygget et våbenhus ved sydsiden. Tårnet bliver bygget af genbrugte kvadre og munkesten; og det kan eftervises, da den nederste del fortsat kan ses. Tårnet er revet ned i slutningen af 1700-tallet (formentlig 1781).

Lendum Kirke har tilhørt Lengsholm. Den er i al væsentlighed en renaissancebygning fra omkring 1635-40. Der er enkelte granitkvadre på steder; og det tyder på, at der tidligere har ligget en anden kirke på stedet.

Kirken udgøres af kor og skib opført af store, røde munkesten. Foran vestgavlen er der et våbenhus. Kirken er ombygget og så indgående repareret, at de oprindelige enkeltheder er vanskelige at få øje på. Den tilmurede norddør er synlig som en niche.

Våbenhuset har tidligere haft en indgangsdør i nord-siden, men 1938 er den gamle indgang fra vest blevet

Mosbjerg Kirke

genåbnet i forbindelse med en restaurering i 1938.

Mosbjerg Kirke er en blytækt granitkvaderkirke, som oprindeligt er bygget med et romansk skib og kor. Af de oprindelige enkeltheder ses den rektangulære norddør, der indvendig sidder under et halvrundt tympanonfelt med korstegn. Overliggeren her er først kommet til i 1898. Indvendig ses et par tilmurede rundbuevinduer. Nogle af vinduesoverliggerne fra kirken kan ses på Vendsyssel historiske Museum i Hjørring. Skibet har på et tidligt tidspunkt fået en udvidelse mod vest; og det ser ud som om, at tilbygningen skulle

Mygdal Kirke

rumme en forhal og/eller være grundlag for et tårn. Ved skibets sydside ses et sengotisk våbenhus med blændingsprydet gavl.

Mygdal Kirke er en teglstenskirke af vendsyssel-typen. Den senromanske del, kor og skib, er overvejende bygget af teglsten.

Sokkelprofilen er delvis formet granit. Udvendig er skib og kor prydet med den såkaldte vendsysselske teglstensgruppes² karakteristiske lisener og rundbuefriser – dog er de flere steder forstyrret foroven (formentlig i forbindelse med reparationer). Vestgavlen har forinden bevaret tre lisenstymper. Den tilmurede syddørs spidsbuestik er indvendig ledsaget af et savskifte. Norddøren er i tidens løb blevet udvidet, så den har en anderledes udseende.

Oprindelige rundbuevinduer ses i tilmuret skikkelse mod nord og syd i skibet. De øvrige vinduer er udvidet eller opslugt af nyere. Begge gavlene er ombygget – vestgavlen med svungne barokramme fra omkring 1700; og korgavlen i 1846. Indvendig er korbuen udvidet, så den nu er kurvehankbuet.

Kapellet ved korets nordsiden er opført omkring 1550-60; og våbenhuset ud for norddøren er fra 1897.

Rakkeby Kirke består af romansk kor og skib. Den romanske bygning er opført af granitkvadre på en profileret sokkel, men på grund af talrige og omfattende omsætninger af murværket ses af de oprindelige enkeltheder ikke andet end dørene. Den mod nord er tilmuret. Syddøren er fortsat i brug. Kor og skib har indvendig bjælkelofter.

Den sengotiske tårnunderdel er bygget af genanvendte granitkvadre og – især mod vest og nord – af munkesten. På nordvesthjørnet står endnu en del af trappe-

.....
2. Denne gruppe kirker har haft præmonstanser-ordenen som arkitekt og bygherre.

Rakkeby Kirke

huset. Indvendig i tårnrummet, der er adskilt fra skibet og anvendes som depot, ses afsæt i murene til en aldrig opført hvælving. I første halvdel af 1800-tallet bliver tårnets overdel på grund af en dårlig bygningsmæssig tilstand revet ned. Kirken har ved sydsiden af skibet et våbenhus fra nyere tid.

Sejlstrup Kirke er opført med romansk kor og skib. Bygningen består af granitkvadre på en profileret sokkel. Den oprindelige syddør er fortsat i brug, mens norddøre er tilmuret. Et romansk rundbuevindue i korets nordside og et i skibets nordside står udvendig uforandret, idet de til gengæld indvendig er udvidet en

Sejlstrup Kirke

del. Indvendig er der flade bjælkelofter. Kirken gennemgår 1907 en gennemgribende istandsættelse. Det indebærer bl.a., at store dele af granitmurværket omsættes, og at indervæggene i vid udstrækning får teglstensbeklædning. Våbenhuset mod syd er relativt nyt.

Sindal Kirke (Sindal gamle Kirke) består af et senromansk kor og skib med sengotisk vestforlængelse og våbenhus ved skibets nordside.

Koret er bygningens ældste del; og den er opført af granitkvadre på en skråkantsokkel. Skibets oprindelige del er overvejende af teglsten, som dog er muret oven på en granitsokkel med samme profil som korets. De eneste bevarede enkeltheder i koret er den overpudsede korbue og en vinduesoverligger, der nu er indsat over en lavtsiddende glug, som fører ned til gravkælderen under koret.

Skibet har i nordsiden et sagskifte under gesimsen. Indvendig skimtes dets fire rundbuede vinduer. De oprindelige døre er begge forsvundet. Skibet er mod syd og vest i stor udstrækning skalmuret med små mursten (dvs. ikke munkesten); og ved korets østmur er et par svære støttepiller.

Sindal Kirke

I sengotisk tid er skibet forlænget med et stykke mod vest med tegl og rå kampesten. Forlængelsen afsluttes med en glat kamtakgavl, der fremstår hvidt. Nogenlunde fra samme tid er våbenhuset.

Indgangen er ad en granitportal i tårnets vestside.

Skallerup Kirke består af romansk kor og skib. Denne del af bygningen er opført af granitkvadre på skråkantsokkel. Norddøren er tilmuret. Syddøren er udvidet og stadig i brug.

Fra de oprindelige vinduer er der i korets sydmur indsat to rundbuede monolit-overligger. I det indre, der har bjælkelofter, er den runde korbue bevaret. I sengotisk tid tilføjes af munkesten og kvadre ved korets nordside det krydshvælvede sakristi, som har glat gavl. Dette ses også i det krydshvælvede våbenhus mod syd. Nogenlunde samtidig er mod vest opført et tårn, hvis underrum åbner sig ved en spidsbue til skibet. Tårnet er skalmuret.

Skallerup Kirke

Tårs Kirke

Tårs Kirke består af romansk apsis, kor og skib samt underdelen af et gotisk vestvendt tårn og et gotisk våbenhus på nordsiden. Den romanske kirke er opført af granitkvadre på karnis formet sokkel, men er stærkt omsat – til dels i tegl.

Et romansk nordvendt vindue er bevaret i tilmuret stand ligesom syddøren, mens norddøren stadig er i brug. Østligt i skibets sydlige mur synes at være en højtsiddende, tilmuret dør. Den vestlige forlængelse bestående af kvadre og munkesten må anses for at være underdelen af et tårn, der senere er nedbrudt til skibets højde.

Den vestlige gavl har tidligere haft kamtakker, men er nu glat og af gule mursten. Apsis har halvkuppelhvælving, der udgår fra en rundstav, den øvrige kirke bjælkeloft. Mellem skib og tårnrum er en moderne rundbue. Våbenhusets dør og gavltrekant er nye. I apsis er fremdraget et kalkmaleri fra første halvdel af 1200-tallet.

Af kirkens to klokker er den ene fra 1250-1300; og den andre fra 1743.

Tornby Kirke

Tornby Kirke. Apsis, kor og skib er i romansk stil og den ældste del af kirken. Denne del er opført af granitkvadre. Apsis og kor har skråkantet, mens skibet er med profileret sokkel. I den lille apsis ses indvendig et tilmuret rundbuevindue, som nu er indrettet som skab. Dens ribbehvælv er næppe oprindeligt. Skibets syddør ses udvendig tilmuret. Norddøren er i brug. Den er på et tidspunkt udvidet. Den runde korbue er bevaret. I forbindelse med restaurering er det tidligere bjælkeloft igen blevet synligt.

Det gotiske vesttårn, der har ansats til hvælv i under rummet, bliver bedømt som yderst forfaldent; og i 1949 nedtages det. Det erstattes af et nyt, der i den ydre form svarer til det gamle.

Våbenhuset mod nord er fra 1800-tallet.

Tversted Kirke er en langstrakt kirke. Den består af romansk kor og skib, som er opført af granitkvadre på en skråkantsokkel hvor skråkanten nogle steder ledes af en indhugget rille. Kvadermurene er omsat til forskellig tid. I korets østside ses overliggøren fra et rundbuevindue. Norddøren, der er udvidet, sidder på sin oprindelige plads. Indvendig står den oprindelige korbue med svære kragsten. Både skib og kor har bjælkelofter. Den formentlig sengotiske forlængelses sydmur har

Tversted Kirke

en billedkvader med et katteagtigt dyrehoved, der er anbragt omvendt. Skibet er forlænget mod vest med anvendelse af gamle kvadre og munkesten.

Formentlig i 1787 får gavlen svungne kamme.

Uggerby Kirke har et romansk kor med en moderne tilbygning bestående af sideskib mod syd og tårn i vest. Den romanske bygning kor og skib, er opført af granitkvadre på svagt hulet skråkantsokkel. Den sokkelbrydende, retkantede norddør er bevaret tilmuret; og i korets sydmur ses et tilmuret rundbue vindue med monolitoverligger. Indvendig står den runde korbue

Uggerby Kirke

Ugilt Kirke

med hulkantede kragsten.

Et sengotisk tårn bliver fjernet i 1820'erne. Kirken er gennemgribende ombygget og udvidet i 1923-25. Sydmuret bliver fjernet; og der bygges et sideskib af mursten og gamle kvadre. Sideskibet ser udefra ud som tre kapeller med hver sin spidsgavl. I vest tilføjes et tårn med sadeltag øst-vest. Indvendig opsættes overalt krydshvælv – og i koret indbygges en falsk apsis.

Ugilt Kirke består af romansk kor og skib. Kirken er i middelalderen viet til Vor Frue.

Den romanske bygning, kor og skib, er opført af granitkvadre på profileret sokkel, rundstav under skråkant. Begge de oprindelige, retkantede afsluttede døre er bevaret. Dog er syddøren tilmuret. De oprindelige rundbuevinduer med nord i skibet er genåbnet og i koret tilmuret.

I det indre er korbuen bevaret med hulkprofilerede kragsten og karnis-sokkel. Både kor og skib ahr flade bræddelofter.

I gotisk tid er der af udflyttede kvadre og munkesten mod vest tilføjet et nu nedbrudt tårn. Underdelen hertil er bevaret. Mod vest er der i forbindelse med en istand-

sættelse i 1867 opmuret en taggavl af små mursten med svejfede kamme. På samme tidspunkt stammer våbenhuset fra.

Vejby Kirke er i middelalderen viet til Skt. Villads. Den består af romansk kor og skib, som er opført af granitkvadre på hulet skråkantsokkel. Det meste af murværket er i tidens løb omsat.

Begge de retkantede døre spores – dog tilmurede. I det indre er der bjælkelofter; og korbuen synes at være udvidet.

Adgangen til kirken sker i dag ad det våbenhus mod vest, som er opført i 1879.

Vennebjerg Kirke er viet til Skt. Andreas. Den består af romansk kor og skib, som er opført af granitkvadre på skråkantsokkel. Den tilmurede norddør spores kun svagt. Den tilmurede syddør står velbevaret. Kortet har mod øst et rundbue vindue – og et andet ses tilmuret i nordmuren. Skib og kor har bjælkelofter.

I sengotisk tid er tilføjet det krydshvælvede sakristi, der nu er adskilt fra koret og fungerer som ligkapel. Ligeledes er det markante tårn i vest fra sengotisk tid. Det er opført af udflyttede kvadre og munkesten. Dets

Vejby Kirke

Vennebjerg Kirke

underrum, der har otterribbet krydshvælv og en ny dør mod syd, fungerer som våbenhus. Tårnets øvre dele er stærkt skalmuret; og glamhullerne er lukket.

Våbenhuset af store mursten benyttes som depot og fyrrum.

Vidstrup Kirke er med romansk kor og skib, som er opført af granitkvadre på en skråkantet og nogle steder hulet sokkel. Den retkantede afdækkede norddør er i brug. Syddøren bryder ikke sokler; og spores kun svagt. Indvendig på korets østmur ses et stort tilmuret rundbuevindue, mens alle øvrige vinduer er omdannet i nyeste tid. Vestmurens gavlspids er helt ommuret med små mursten.

Indvendig er den runde korbue bevaret med hulkantprofilerede kragsten og uden synlig sokkel.

Skib og kor har bræddelofter. De fladrundbuede vinduer stammer fra 1800-tallet.

Våbenhuset er en sengotisk bygning fra reformations-tiden. Dets fladbuede dør omfattes af en høj blænding med tvillingrundbuer i kamtagavlen.

Vrejlev Kirke er beskrevet i kapitlet om Vrejlev Kloster.

Vidstrup Kirke

Vrensted Kirke har været viet til Skt. Thøger, en helgen fra Nordjylland. Den romanske granitkvaderbygning består oprindeligt af kor og skib. Kirken er gennemgribende ombygget i gotisk tid. Korpartiet omdannes til et langhuskor. Mod vest tilføjes et kompakt tårn og mod syd et våbenhus.

Skibet står uden synlig sokkel. I det ombyggede kor-

Vrensted Kirke

Hjørring Kommune 2008

Oplag: 1000 - 1. udgave
Tryk: www.vendia.dk

Hjørring Kommune:

Knud Rødbro
Rune Larsson
Helle Lassen
Susanne Smed
Malene Kjær Jeppesen
Bente Mouritzen
Svend Jakobsen
Staffan Kull
Else Soelberg
Bettina Hedeby Madsen
Niels-Kristian Balle
Kirsten Munk
Esther Mortensen
Lars Vandkjær
Line Hesselholt
Line Mortensen
Tonni Hansen
Vicki Gregersen
Grethe Thorup
Anne-Marie Johansen

Niras a-s:

Mette Bahrenscheer
Anders Jørgensen
Kirsten Monrad Hansen

Sparringsgruppe:

Torben Stæhr (Nordjyllands Statsskovsdistrikt)
Anna Studsholt (Nordjyllands Amt)
Per Toppenberg (Nordjyllands Amt)
Annemarie Christensen (Nordjyllands amt - fredningsnævnet)
Jørgen Jørgensen (Danmarks Naturfredningsforening)
Flemming Trinskjær (Leader +)
Jørgen Stubgaard (naturvejleder - Hjørring Kommune)
Laus Gro-Nielsen (naturvejleder - Vendsyssel Historiske Museum)
Tove Marquardsen (Lokalhistorisk Forening Lønstrup)
Per Lysdahl (Vendsyssel Historiske Museum)
Mogens Thøgersen (Vendsyssel Historiske Museum)
Thomas Østergård (Nordjyllands Amt)

Lokalområde repræsentanter:

Jørgen Ussing (Løkken)
Claus Brøndum (Lønstrup)
Ib Larsen (Hjørring)
Gert Jensen (Vrå)
Anne- Marie Høholt (Tversted-Bindslev)
Kurt Jensen (Hirtshals)
Knud Søndergård (Tårs)
Henning Christensen (Sindal)

